

**Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології**

**ЗАВДАННЯ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ІЗ КУРСУ
“ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ”**

*Робочий зошит
для студентів-магістрантів
спеціальностей галузі знань 01 Освіта / Педагогіка*

**Укладач: кандидат психологічних наук,
старший викладач Стахова О.О.**

**Житомир
Вид-во ЖДУ імені Івана Франка
2019**

УДК 159.9 (075.8)

ББК 88.4я73

З–15

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(протокол № 10 від 29 листопада 2019 року)*

Рецензенти:

Г.А. Гайдукевич – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Житомирського інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом;

Д.В. Миценко – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри гуманітарних та фундаментальних дисциплін Житомирської філії Київського інституту бізнесу та технологій.

Завдання для самостійної роботи студентів із курсу “Психологія педагогічної діяльності”: Робочий зошит для студентів-магістрантів спеціальностей галузі знань 01 Освіта / Педагогіка / Укладач: О.О. Стахова. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. – 104 с.

Запропонований робочий зошит орієнтований на ознайомлення та поглиблення набутих знань студентів із психології педагогічної діяльності.

Посібник призначений для магістрантів спеціальностей галузі знань 01 Освіта / Педагогіка денної й заочної форм навчання і може бути використаний ними при підготовці до практичних занять, під час написання наукової публікації з актуальних проблем даної галузі психологічної науки тощо.

УДК 159.9 (075.8)

ББК 88.4я73

З-15

© Стахова О.О., 2019

© Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Навчально-тематичний план дисципліни “Психологія педагогічної діяльності”...	5
МОДУЛЬ I. Теоретичні засади вивчення психології педагогічної діяльності.....	6
Тема 1. Предмет, завдання та методи психології педагогічної діяльності.....	6
Тема 2. Загальна психологічна характеристика педагогічної діяльності.....	25
МОДУЛЬ II. Педагог як суб’єкт професійної діяльності.....	41
Тема 3. Вчитель як суб’єкт педагогічної діяльності.....	41
Тема 4. Психологічна характеристика педагогічної майстерності та педагогічної культури.....	69
Тема 5. Суб’єкт-суб’єктна взаємодія в педагогічній діяльності.....	80
Рекомендована література.....	101

ВСТУП

Докорінні зміни в соціально-економічному та духовному розвитку держави, формування інформаційно-технологічного суспільства потребують підготовки фахівців нової генерації, здатних на високому рівні реалізовувати здобуті під час навчання в професійному закладі, зокрема вищому навчальному, знання, навички, уміння, бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Відтак, зважаючи на вищесказане, варто зазначити, що реалізації окресленого завдання сприяє ціла низка академічних дисциплін, серед яких необхідно звернути окрему увагу на психологію педагогічної діяльності, яка бере на себе вирішення конкретних завдань теоретичної і практичної підготовки студента до його професійної діяльності, озброюючи його необхідними знаннями, перш за все про психологічні закономірності педагогічної діяльності.

У зв'язку з цим, розглядаючи шляхи, форми підвищення психологічної культури майбутніх фахівців, слід виокремити насамперед аудиторну роботу викладача (під час лекційних, практичних занять) та самостійну, індивідуальну роботу студентів під керівництвом педагога, проте без його безпосередньої участі. Відповідно, якщо призначенням першої є надання майбутнім фахівцям передусім наукової інформації щодо змісту навчальної дисципліни, опрацювання теоретичного матеріалу, то завданням другої є створення умов для узагальнення, закріплення й поглиблення набутих знань студентів, формування їх практичної компетентності.

Акцентуючи увагу на останній формі опанування психологічними знаннями як такої, що сприяє розвитку навичок вільного оперування студентською молоддю психологічним матеріалом, спонукає її до творчого пошуку, розвитку її психологічної допитливості, варто зазначити, що самостійна та індивідуальна робота студентів характеризується поетапним розкриттям істотних ознак і характеристик психічних феноменів, яке реалізується через осмислення ключових понять й категорій кожної теми, вільне відтворення її основних питань, розв'язання проблемних ситуацій і творчих завдань для аналізу психічних явищ й процесів, розмаїттям яких відрізняється професійна діяльність вчителя. Виконуючи певні види самостійної та індивідуальної роботи, студенти стануть не лише більш інтелектуально вільними й ерудованими з даної дисципліни, але і більш впевненими в силі свого розуму та логічності власних аргументів. Крім того, поданий до кожної теми список основної та додаткової літератури пожвавить їх інтерес до певних проблем даної галузі психологічної науки.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

“ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ”

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	всього го	у тому числі					всього го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ												
Змістовий модуль 1. Вступ до психології педагогічної діяльності												
Тема 1. <i>Предмет, завдання та методи психології педагогічної діяльності</i>	8	2	4			2	6	2	2			2
Виконання ІНДЗ	8					8	4					4
Разом за змістовим модулем 1	16	2	4			10	10	2	2			6
Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика професійної діяльності педагога												
Тема 2. <i>Загальна психологічна характеристика педагогічної діяльності</i>	8	2	2			4	6	2	2			2
Виконання ІНДЗ	6					6	4					4
Разом за змістовим модулем 2	14	2	2			10	10	2	2			6
Разом за модулем І	30	4	6			20	20	4	4			12
МОДУЛЬ ІІ. ПЕДАГОГ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ												
Змістовий модуль 3. Психологія особистості та діяльності педагога												
Тема 3. <i>Вчитель як суб'єкт педагогічної діяльності</i>	16	4	4			8	15	2	2			11
Тема 4. <i>Психологічна характеристика педагогічної майстерності та педагогічної культури</i>	6	2	2			2	20					20
Тема 5. <i>Суб'єкт- суб'єктна взаємодія в педагогічній діяльності</i>	14	2	6			6	17					17
Виконання ІНДЗ	24					24	18					18
Разом за змістовим модулем 3	60	8	12			40	70	2	2			66
Разом за модулем ІІ	60	8	12			40	70	2	2			66
Усього годин	90	12	18			60	90	6	6			78

МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Змістовий модуль 1. Вступ до психології педагогічної діяльності

Тема 1. Предмет, завдання та методи психології педагогічної діяльності

Мета: ознайомити студентів із предметом, об'єктом, структурою, завданнями психології педагогічної діяльності, розкрити сутність міжпредметних зв'язків окресленої галузі психологічної науки, сформувати уявлення про специфіку методів її дослідження.

Професійна спрямованість: ознайомити студентську молодь із колом вивчення психічних феноменів у психології педагогічної діяльності, сприяти усвідомленню майбутніми представниками педагогічної спільноти важливості врахування закономірностей навчання, виховання, педагогічної діяльності в освітньому процесі.

І. Ознайомитися з основними питаннями теми.

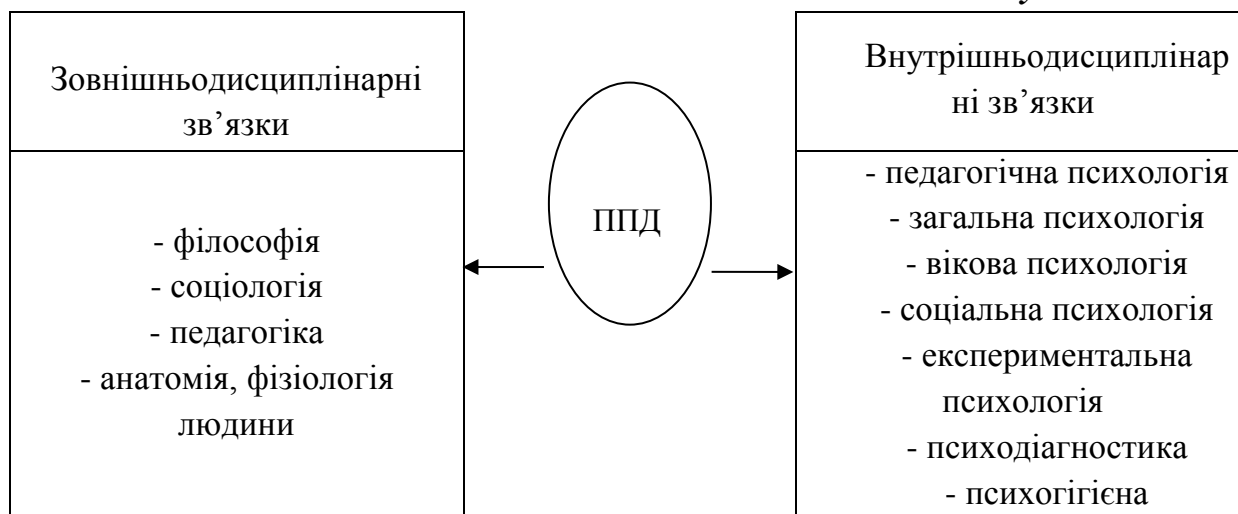
1. Психологія педагогічної діяльності як галузь психологічної науки.
2. Теоретичні та прикладні завдання психології педагогічної діяльності.
3. Зв'язок психології педагогічної діяльності з іншими науками.
4. Характеристика методів психології педагогічної діяльності.

ІІ. Відповісти на запитання для самоконтролю:

1. Що є предметом психології педагогічної діяльності, а що може бути її об'єктом?
2. Розширення наукових інтересів яких наук призвело до виникнення психології педагогічної діяльності?
3. Розкрийте зміст поняття “педагогічна діяльність”.
4. Які проблеми є актуальними в сучасній психології педагогічної діяльності?
5. У чому полягають завдання психології педагогічної діяльності? Наведіть приклади.
6. Що таке оптимізація та інтенсифікація педагогічної діяльності?
7. З якими науками пов'язана психологія педагогічної діяльності?
8. Чому вчителю необхідно знати психологію, зокрема педагогічної діяльності?
9. Охарактеризуйте методи психології педагогічної діяльності.
10. Які з них, на Вашу думку, є найпоширенішими у психології педагогічної діяльності?

ІІІ. Орієнтуючись на зображену нижче схему, опрацювати питання для самостійного вивчення, розкривши зв'язок психології педагогічної діяльності з іншими галузями наукового знання.

Зв'язок психології педагогічної діяльності з іншими науками

Зв'язок психології педагогічної діяльності з філософією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з соціологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з педагогікою

Зв'язок психології педагогічної діяльності з анатомією, фізіологією людини

Зв'язок психології педагогічної діяльності з педагогічною психологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з загальною психологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з віковою психологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з соціальною психологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з експериментальною психологією

Зв'язок психології педагогічної діяльності з психодіагностикою

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

V. Виписати у словник визначення ключових понять теми.

Анкетування

Бесіда

Біографічний метод

Експеримент

Інтенсифікація педагогічної діяльності

Інтерв'ю

Метод аналізу процесу та продуктів діяльності

Оптимізація педагогічної діяльності

Педагогічна діяльність

Педагогічна психологія

Проективні методики

Психологія педагогічної діяльності

Референтометрія

Самоспостереження

Соціометрія

Спостереження

Тестування

VI. Розв'язати творчі (професійно-орієнтовані) завдання.

1. Вихователька дитсадка виявила, що двоє дітей із її групи, Сашко та Євген, завжди граються разом. Це її здивувало, бо в характерах хлопчиків вона не помітила нічого спільного. Вихователька вирішила з'ясувати, на чому базується дружба цих дітей.

Якими методами психологічного дослідження вона повинна скористатись?

Які вимоги до використання методів психологічного дослідження не були враховані студенткою?

Наступного разу дослідник у цій же групі дитсадка запропонував вихованцям: “Давайте пограємось у магазин”. Діти з радістю погодились. “Я буду продавцем, – сказав дослідник, – а Ви – покупцями. Ось мої товари: олівець, лялька, цукерка, машинка (назвав ті ж слова, що й при першій зустрічі). Хто назве більше слів, той отримає покупку”. Цього разу діти відтворили більшу кількість слів.

14

Як називається метод, за допомогою якого здійснювалось це дослідження? До якої групи методів він належить за класифікацією Б.Г. Ананьєва? Які його переваги й недоліки?

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Х. Опрацювати основну та додаткову літературу з теми.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика “Діагностика здатності особистості до емпатії” (опитувальник І.М. Юсупова)

Мета: визначити рівень емпатійних тенденцій особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Перед Вами 36 тверджень, кожне з яких передбачає 6 можливих варіантів відповіді, що оцінюються певною кількістю балів. Так, якщо Ви схиляєтесь до відповіді “Не знаю”, їй приписується 0 балів. За відповідь “Ні, ніколи” Ви отримуєте 1 бал, “Іноді” – 2 бали, “Часто” – 3 бали, “Майже завжди” – 4 бали, “Так, завжди” – 5 балів.

Опитувальник

1. Мені більше подобається читати книги про подорожі, ніж книги з серії “Життя чудових людей”.
2. Дорослих дітей дратує турбота батьків.
3. Мені подобається розмірковувати про причини успіхів і невдач інших людей.
4. Серед усіх музикальних телепередач я віддаю перевагу передачам про сучасну естрадну музику.
5. Надмірну дратівливість та несправедливі докори хворого слід терпіти, навіть якщо вони тривають роками.
6. Хворій людині можна допомогти навіть словом.
7. Стороннім не слід втручатися в конфлікт між двома людьми.
8. Літні люди, зазвичай, часто ображаються без причин.
9. Коли я в дитинстві слухав сумну історію, на мої очі самі по собі наверталися сльози.
10. Роздратованість моїх батьків впливає на мій настрій.
11. Я байдужий до критики на мою адресу.
12. Мені більше подобається розглядати портрети, ніж картини з пейзажами.
13. Я завжди все пробачав батькам, навіть якщо вони були неправі.
14. Якщо кінь погано тягне, його слід поганяти батою.
15. Коли я читаю про драматичні події в житті людей, то відчуваю, ніби це відбувається зі мною.
16. Батьки завжди справедливо ставляться до своїх дітей.
17. Коли я бачу сварку підлітків чи дорослих, завжди втручаюсь.
18. Я не звертаю увагу на поганий настрій моїх батьків.
19. Я подовгу спостерігаю за поведінкою тварин, відкладаючи інші справи.
20. Фільми й книги можуть спричинити сльози тільки в несерйозних людей.

21. Мені подобається спостерігати за виразом обличчя й поведінкою незнайомих мені людей.
22. У дитинстві я часто приводив додому бездомних кішок та собак.
23. Усі люди безпідставно озлоблені.
24. Дивлячись на сторонню людину, мені хочеться вгадати, як складеться її життя.
25. У дитинстві молодші за віком ходили за мною по п'ятах.
26. Коли я бачу покалічену тварину, намагаюсь їй допомогти.
27. Людині стане легше, якщо уважно вислухати її скарги.
28. Побачивши вуличну пригоду, я намагаюся не потрапляти до когорти свідків.
29. Молодшим подобається, коли я пропоную їм свою ідею, справу або розвагу.
30. Люди перебільшують здатність тварин відчувати настрій свого господаря.
31. Зі скрутною конфліктною ситуації людина повинна шукати вихід самотійно.
32. Якщо дитина плаче, на те завжди є своя причина.
33. Молодь повинна завжди задовольняти будь-які прохання та забаганки людей похилого віку.
34. Мені хотілося зрозуміти, чому деякі мої однокласники інколи були задумливими.
35. Безпритульних домашніх тварин слід відловлювати та знищувати.
36. Якщо мої друзі починають обговорювати зі мною свої особисті проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.

Обробка та інтерпретація результатів здійснюються за допомогою двох шкал, одна з яких орієнтована на перевірку щирості досліджуваного під час опитування, розкриття його ставлення до обстеження, а інша дозволяє визначити рівень емпатійності особистості.

Підрахування балів слід починати зі шкали щирості, результати якої співставляються з ключем. За відповідь, що з ним співпадає, присвоюється 1 бал; за відповідь, яка не відповідає ключу, – 0 балів. Отримані бали сумуються. Результатам дослідження можна довіряти, якщо по нижче перерахованих твердженнях у респондента не більше трьох нещирих відповідей; при чотирьох у них слід сумніватися, а при п'ятих на результати опитування взагалі не варто зважати, оскільки вони свідчать про нещирість досліджуваного, його прагнення давати лише “хороші”, соціально бажані відповіді.

Шкала щирості: 3 (0 балів), 9 (0 балів), 11(0 балів),13 (0 балів), 28 (0 балів), 36 (0 балів), 11 (5 балів), 13 (5 балів),15 (5 балів), 27 (5 балів).

Для встановлення здатності особистості до емпатії знаходиться сума балів, присуджених відповідям на твердження 2, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 32. Отриманий результат співставляється зі шкалою розвитку емпатійних тенденцій особистості, яка дозволяє виявити їх рівень.

82-90 балів – дуже високий рівень емпатійності. У Вас надмірно розвинута здатність до співчуття, співпереживання, яка робить Вашу особистість тонко

реагуючою на настрій співрозмовників, котрі, як правило, звертаються до Вас за порадою та підтримкою. Внаслідок цього оточуючі нерідко використовують Вас у якості своєрідного “блискавковідводу”, спрямовуючи на Вас свої негативні емоційні стани, через що Ви часто відчуваєте комплекс провини. Вразливість, хвилювання є Вашими постійними супутниками, а тому Ви повсякчас потребуєте доброзичливої емоційної підтримки від інших. За такого ставлення до життя можливі невротичні зриви й загроза психосоматичному здоров'ю.

63-81 бал – високий рівень емпатійності. Ви з непідробленим інтересом ставитесь до людей, Вам подобається “читати” інших, заглядати в їхнє майбутнє, швидко знаходити з ними спільну мову, встановлювати контакти. Ви чутливі до потреб і проблем дітей, здатні багато чого їм пробачати, великодушні, а тому діти тягнуться до Вас, цінують за щиросердечність. Ви намагаєтесь не допускати конфліктів і прагнете знаходити компромісні рішення. Конструктивно ставитесь до критики на власну адресу. При оцінюванні подій більше довіряєте своїм почуттям, інтуїції, аніж аналітичним висновкам, а тому Вас дуже легко вивести з рівноваги. Віддаєте перевагу роботі з людьми, ніж роботі на самоті, постійно потребуєте соціального схвалення своїх дій. При всіх перерахованих якостях Ви не завжди акуратні в точній і кропіткій роботі.

37-62 бали – середній рівень емпатійності притаманний переважній більшості оточуючих. Ви не є “товстошкірою”, втім, як і особливо чутливою особою. Ви уважні до співрозмовників, намагаєтесь зрозуміти, що стоїть за їхніми словами, однак при зайвому виявленні оточуючими почуттів утрачаєте терплячість й самовладання. Тримавши власні емоції під контролем, Ви не відрізняєтесь розкутістю почуттів, що заважає повноцінному сприйняттю Вами людей і є перешкодою в становленні гармонійних взаємин у процесі міжособистісного спілкування. В стосунках із оточуючими судите про них швидше за їхніми вчинками, менше цікавлячись при цьому мотивами останніх. Вам важко спрогнозувати розвиток відносин між людьми, тому інколи трапляється, що їхні вчинки виявляються для Вас несподіваними.

12-36 балів – низький рівень емпатійності. Для Вас емоційні прояви в поведінці оточуючих є незрозумілими та такими, що не мають ніякого сенсу, Ви до них ставитесь із іронією. Ви постійно зазнаєте суттєвих труднощів у встановленні контактів із іншими людьми, а тому їх взаємини з Вами є суто формальними й будуються за статусно-рольовим принципом. Друзі, коло яких є обмеженим, цінують Вас передусім за розум і ділові якості, ніж за чутливість та емоційність. Ви – прихильник точних формулювань і раціональних рішень. Віддаєте перевагу самотнім заняттям конкретними справами, а не роботі з оточуючими.

11 балів і менше – дуже низький рівень емпатійності. Ви вирізняєтесь практично відсутньою емоційною чутливістю, до сентиментальних проявів якої ставитесь скептично, невмінням встановлювати контакти з іншими людьми. Надмірна зосередженість на своїй персоні викликає у Вас труднощі в порозумінні з колегами по роботі. Болісно сприймаєте критику на власну адресу. Можете бути високопродуктивними в індивідуальній роботі, проте у взаємодії з оточуючими

виглядаєте далеко не в кращому світлі. Через це віддасте перевагу роботі, де контакти з людьми зведені до мінімуму. Вам вкрай необхідна гімнастика почуттів.

Методика “Рівень суб’єктивного контролю”
(опитувальник Є.Ф. Бажина, О.О. Голинкіної, О.М. Еткінда)

Мета: визначити локус суб’єктивного контролю особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Запропонований Вам опитувальник складається з 44 тверджень. Уважно прочитайте кожне з них і дайте відповідь “Так” (+), якщо Ви погоджуєтесь зі змістом твердження, або “Ні” (–) – якщо не згодні з його сутністю. Відповідайте швидко, не витрачаючи багато часу на обдумування. Надавайте перевагу тій відповіді, яка перша спала Вам на думку. Пам’ятайте, що в опитувальнику немає “правильних” і “неправильних” відповідей.

Опитувальник

1. Просування по службі більше залежить від вдалого збігу обставин, ніж від здібностей і зусиль людини.
2. Більшість розлучень виникає від того, що люди не захотіли пристосовуватись один до одного.
3. Хвороба – справа випадку: якщо маєш захворіти, то нічим вже не зарадиш.
4. Люди стають самотніми тому, що самі не виявляють інтересу та дружнього ставлення до оточуючих.
5. Здійснення моїх бажань часто залежить від удачі.
6. Марно витрачати зусилля на те, аби завоювати симпатії інших людей.
7. Зовнішні обставини (батьки, добробут) впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.
8. Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.
9. Як правило, керівництво виявляється ефективнішим, коли повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.
10. Мої оцінки в школі частіше залежали від випадкових обставин (наприклад, від настрою вчителя), ніж від моїх власних зусиль.
11. Коли я будую плани, то, здебільшого, вірю, що зможу їх здійснити.
12. Те, що багатьом людям здається успіхом або везінням, насправді є результатом тривалих цілеспрямованих зусиль.
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров’ю, ніж лікарі й ліки.
14. Якщо люди не підходять один одному, то яких би зусиль вони не докладали б, налагодити сімейне життя вони все одно не зможуть.
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває гідно оцінено іншими.
16. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
17. Думаю, що випадок чи доля не відіграють великої ролі в моєму житті.

18. Я намагаюсь не планувати заздалегідь, тому що багато залежить від того, як складуться обставини.
19. Мої оцінки в школі переважно залежали від моїх зусиль і рівня підготовки.
20. У сімейних конфліктах я частіше відчуваю провину за собою, ніж за протилежною стороною.
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.
22. Я надаю перевагу такому керівництву, при якому можна самостійно визначати, що і як робити.
23. Думаю, що мій спосіб життя в жодному разі не є причиною моїх хвороб.
24. Як правило, саме невдалий збіг обставин заважає людям досягти успіху у своїй справі.
25. Врешті-решт, за погане керівництво установою відповідають самі люди, які в ній працюють.
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити у відносинах, що склалися в сім'ї.
27. Якщо я дуже захочу, то зможу привернути до себе увагу будь-кого.
28. На підростаюче покоління впливає так багато всіляких обставин, що зусилля батьків щодо його виховання часто виявляються марними.
29. Те, що зі мною трапляється, – це справа моїх власних рук.
30. Важко буває зрозуміти, чому керівники чинять так, а не інакше.
31. Людина, яка не змогла досягти успіху у своїй роботі, швидше за все, не доклала для цього достатньо зусиль.
32. Найчастіше я можу домогтися від членів своєї сім'ї того, чого я хочу.
33. У неприємностях і невдачах, які траплялися в моєму житті, зазвичай були винні інші люди, а не я сам.
34. Дитину завжди можна вберегти від застуди, якщо за нею доглядати та правильно її одягати.
35. У складних обставинах я вважаю за краще зачекати, поки проблема розв'яжеться сама по собі.
36. Успіх – це результат наполегливої праці, і він мало залежить від випадку або везіння.
37. Я відчуваю, що від мене більше, ніж від інших, залежить щастя моєї сім'ї.
38. Мені завжди було важко зрозуміти, чому я подобаюсь одним людям і не подобаюсь іншим.
39. Я завжди схильний приймати рішення й самостійно діяти, а не сподіватись на допомогу інших людей або на долю.
40. На жаль, заслуги людини часто залишаються невизнаними, незважаючи на всі її старання.
41. У сімейному житті бувають такі ситуації, які неможливо змінити навіть при найсильнішому бажанні.
42. Здібні люди, які не змогли реалізувати свої можливості, повинні звинувачувати в цьому тільки самих себе.
43. Багато моїх успіхів були можливі тільки завдяки допомозі інших людей.

44. Більшість невдач у моєму житті були від невміння, незнання або лінощів і мало залежали від удачі чи невезіння.

Обробка та інтерпретація результатів полягають у підрахунку за допомогою наведеного нижче ключа суми балів, яка є показником локусу контролю особистості. Зокрема, відповідь “Так” (+) відповідає твердженням 2, 4, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 42, 44; відповідь же “Ні” (–) характеризує твердження 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 18, 21, 23, 24, 26, 28, 30, 33, 35, 38, 40, 41, 43.

За кожну відповідь, що співпадає з ключем, приписується 1 бал. Загальна кількість балів, набраних досліджуваним, співставляється зі шкалою локусу контролю особистості, яка дозволяє оцінити його рівень:

Загальна сума балів	Рівень локусу контролю
0-21	Екстернальний
22-44	Інтернальний

У цілому, чим більша величина інтернальності, тим менша екстернальність.

Водночас із метою більш точного визначення рівня суб'єктивного локусу контролю особистості користуються такими межами шкали інтернальності:

Загальна сума балів	Рівень локусу контролю
0-11	Низький рівень інтернальності
12-32	Середній рівень інтернальності
33-44	Високий рівень інтернальності

0-11 балів – низький рівень інтернальності (екстернальний локус контролю). Екстернали є емоційно нестійкими особистостями, що відрізняються підвищеною напруженістю та низьким рівнем самоконтролю. Некомунікабельні, схильні до неформального спілкування та поведінки. Такі люди майже не бачать зв'язку між своїми діями й важливими для них подіями життя. Вони не вважають себе здатними впливати на життєві ситуації та переконані, що більшість із них є наслідком вчинків оточуючих або результатом випадку.

12-32 бали – середній рівень інтернальності притаманний переважній більшості людей. Особливості їхнього суб'єктивного контролю можуть змінюватися залежно від сприйняття особистістю життєвої ситуації, яка може видаватися їй простою або складною, приємною чи напруженою тощо. Утім, незважаючи на те, що поведінка й психологічна відповідальність за неї у представників даного рівня залежать від конкретних соціальних ситуацій, усе ж можна і в них встановити перевагу того чи іншого локусу контролю.

33-44 бали – високий рівень інтернальності. Інтернали з високими показниками суб'єктивного контролю емоційно стабільні, стримані, цілеспрямовані, рішучі, здатні до самоконтролю, відрізняються комунікабельністю. На їхню думку, більшість важливих подій у їхньому житті – це результат їхніх власних дій, якими вони здатні керувати. Такі люди спроможні брати на себе відповідальність за окремі події, з яких складається їх життя, а отже, за все власне життя в цілому.

Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика професійної діяльності педагога

Тема 2. Загальна психологічна характеристика педагогічної діяльності

Мета: ознайомити студентів зі специфікою педагогічної діяльності, її функціями, структурною організацією та основними етапами здійснення.

Професійна спрямованість: сприяти формуванню в майбутніх представників педагогічної спільноти потреби у вдосконаленні умінь і навичок здійснення професійної діяльності.

I. Ознайомитися з основними питаннями теми:

1. Педагогічна діяльність у системі інших видів діяльності.
2. Функції педагогічної діяльності.
3. Структура педагогічної діяльності.
4. Основні етапи педагогічної діяльності.

II. Відповісти на запитання для самоконтролю:

1. У чому відмінність між професійною та непрофесійною педагогічною діяльністю?
2. У чому полягають особливості педагогічної діяльності?
3. Розкрийте функції педагогічної діяльності.
4. Які структурні складові педагогічної діяльності? У чому їх сутність? Як вони пов'язані між собою?
5. Назвіть основні етапи педагогічної діяльності.

III. Заповнити таблицю, відобразивши в ній основні ознаки професійної та непрофесійної педагогічної діяльності.

Ознаки	
професійної педагогічної діяльності	непрофесійної педагогічної діяльності

IV. Опрацювавши питання для самостійного вивчення, розкрити зміст основних функцій педагогічної діяльності.

Організаторська функція педагогічної діяльності

Комунікативна функція педагогічної діяльності

Дослідницька функція педагогічної діяльності

V. У схематичному вигляді представити структуру педагогічної діяльності.

VI. Виписати у словник визначення ключових понять теми.

Непрофесійна педагогічна діяльність

Педагогічна діяльність

Професійна педагогічна діяльність

VII. Розв'язати творчі (професійно-орієнтовані) завдання.

1. Якими мотивами Ви будете керуватись у власній педагогічній діяльності для успішної взаємодії з вихованцями?

[illegible]

2. Який педагог, на Вашу думку, є майстром своєї справи?

VIII. Скласти кросворд, у відповідях якого відображені ключові поняття теми.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

Х. Підготувати повідомлення у вигляді реферату або презентації з теми “Історія виникнення вчительської професії”.

ХІ. Опрацювати основну та додаткову літературу з теми.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика “Комунікативні та організаторські схильності (КОС)”
(опитувальник В.В. Синявського, Б.О. Федоришина)

Мета: визначити рівень розвитку комунікативних та організаторських схильностей особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Перед Вами 40 запитань, на кожне з яких потрібно дати відповідь “Так” (+) або “Ні” (–). Майте на увазі, що питання носять загальний характер і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Тому уявивши собі типові ситуації та не замислюючись над деталями, відповідайте швидко. Можливо, на деякі запитання Вам буде важко відповісти. Тоді намагайтесь дати ту відповідь, якій Ви віддасте перевагу. Не прагніть справити приємне враження. Важливо бути щирим під час опитування.

Опитувальник

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяне кимось із Ваших друзів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватись у критичній ситуації?
5. Чи прагнете Ви до нових знайомств?
6. Чи подобається Вам займатися громадською діяльністю?
7. Чи правда, що Вам приємніше та простіше проводити час за книгами або за якимось іншими заняттями, ніж із людьми?
8. Якщо виникають певні перешкоди у здійсненні Ваших намірів, то чи легко Вам відмовитись від своїх планів?

9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?
10. Чи подобається Вам вигадувати та організовувати зі своїми друзями різноманітні ігри й розваги?
11. Чи важко Вам вливатися в нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які варто було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Ви налагоджуєте контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли відповідно до Вашої думки?
15. Чи важко Вам вжитися в новий колектив?
16. Чи правильним є твердження, що у Вас не буває конфліктів із друзями через невиконання ними своїх обов'язків, обіцянок?
17. Чи прагнете Ви при нагоді познайомитися з новими людьми?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі, чи виникає у Вас бажання побути наодинці?
20. Чи правда, що зазвичай Ви погано орієнтуєтесь у незнайомій ситуації?
21. Чи подобається Вам постійно бути серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається завершити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте Ви труднощі, незручності, сором'язливість, коли доводиться виявляти ініціативу при знайомстві з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з товаришами?
25. Чи подобається Вам брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви виявляєте ініціативу при розв'язанні питань, які стосуються інтересів Ваших друзів?
27. Чи правда, що Ви почуваетесь невпевнено серед малознайомих Вам людей?
28. Чи правильним є твердження, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам неважко внести пожвавлення в малознайому для Вас компанію?
30. Чи берете Ви участь у громадській роботі групи, факультету, університету?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи правильно, що Ви не прагнете відстоювати власну думку або рішення, якщо їх не одразу підтримали Ваші товариші?
33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено в незнайомій компанії?
34. Чи з задоволенням Ви розпочинаєте організацію різноманітних заходів для своїх друзів?
35. Чи правда, що Ви губитесь, коли доводиться говорити перед великою кількістю людей?
36. Чи часто Ви запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?
37. У Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви опиняєтесь у центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто Ви ніяковієте, відчуваєте скутість під час спілкування з незнайомими людьми?

40. Чи правильно, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе у великій компанії?

Обробка та інтерпретація результатів полягають у зіставленні отриманих відповідей із ключем, на основі чого окремо за комунікативними й організаторськими схильностями підраховується кількість відповідей, що збігаються з дешифратором.

Ключ:

а) комунікативні схильності: 1+, 3-, 5+, 7-, 9+, 11-, 13+, 15-, 17+, 19-, 21+, 23-, 25+, 27-, 29+, 31-, 33+, 35-, 37+, 39-;

б) організаторські схильності: 2+, 4-, 6+, 8-, 10+, 12-, 14+, 16-, 18+, 20-, 22+, 24-, 26+, 28-, 30+, 32-, 34+, 36-, 38+, 40-.

Для визначення рівня розвитку зазначених вище схильностей обчислюються їхні коефіцієнти – відношення кількості відповідей-співпадань тієї або іншої схильності до максимально можливої кількості збігів, у даному разі – до 20:

$$K_k = \frac{K_x}{20}, \quad K_o = \frac{O_x}{20},$$

де K_k – коефіцієнт комунікативних схильностей;

K_o – коефіцієнт організаторських схильностей;

K_x, O_x – кількість співпадань із ключем відповідно до комунікативних та організаторських схильностей.

Показники, отримані за даною методикою, коливаються в межах від 0 до 1. Так, ті з них, що наближаються до 1, свідчать про високий рівень розвитку тих або інших схильностей. Наближення ж значення коефіцієнта до 0 – свідчення низького їх рівня.

Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів дослідження. Для якісної стандартизації результатів використовуються шкали оцінок, в яких тому чи іншому діапазону кількісних показників К відповідає певна оцінка Q:

Шкала оцінок комунікативних схильностей

K_k	Q_k	Рівень комунікативних схильностей
0,10-0,45	1	Низький
0,46-0,55	2	Нижче середнього
0,56-0,65	3	Середній
0,66-0,75	4	Високий
0,76-1,0	5	Дуже високий

Шкала оцінок організаторських схильностей

K_o	Q_o	Рівень організаторських схильностей
0,20-0,55	1	Низький
0,56-0,65	2	Нижче середнього
0,66-0,70	3	Середній
0,71-0,80	4	Високий
0,81-1,0	5	Дуже високий

Досліджуваним, які отримали оцінку “1”, властивий **низький рівень схильностей до комунікативної та організаторської діяльності**.

У досліджуваних із оцінкою “2” розвиток зазначених схильностей знаходиться на **рівні нижче середнього**. Вони не прагнуть до спілкування, обмежують свої знайомства, надають перевагу усамітненню. Відчують труднощі в налагодженні

контактів із людьми, під час виступу перед аудиторією, почувають себе невпевнено, скуто в новій компанії, погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють своєї думки, важко переживають образи. Не проявляють ініціативи в громадській діяльності, в багатьох справах уникають прийняття самостійних рішень.

Для досліджуваних, які отримали оцінку **“3”**, характерний *середній рівень* прояву *комунікативних і організаторських схильностей*. Вони прагнуть до контактів із людьми, не обмежуючи коло своїх знайомств, відстоюють власну думку, планують свою роботу. Однак потенціал даних здібностей не відрізняється високою стійкістю. Саме тому ця група досліджуваних потребує формування та розвитку комунікативних та організаторських схильностей.

Досліджувані з оцінкою **“4”** належать до групи людей із *високим рівнем* прояву *комунікативних й організаторських схильностей*. Вони не губляться в новій ситуації, постійно прагнуть розширити коло друзів, знайомих, швидко знаходять товаришів, виявляють ініціативу у спілкуванні. Займаються громадською діяльністю, із задоволенням беруть участь в організації різноманітних заходів, здатні приймати самостійні рішення у складних, екстремальних ситуаціях. Допомагають близьким, друзям. Все це вони роблять не за примусом, а з власної волі.

Досліджувані, які отримали найвищу оцінку **“5”**, мають *дуже високий рівень* розвитку *комунікативних і організаторських схильностей*. Вони постійно відчують потребу у комунікативній та організаторській діяльності й активно прагнуть до неї. Їм притаманна швидка орієнтація у складних ситуаціях, невимушена поведінка в новому колективі, вони здатні відстоювати власну точку зору і схилити до неї своїх товаришів. Представники цього рівня ініціативні, спроможні у важливій справі або в складній ситуації приймати самостійні рішення, наполегливі в діяльності, яка їх приваблює. Можуть внести позитивні зміни в будь-яку компанію, люблять організовувати різні ігри, заходи. Вони самі шукають ті справи, які задовольняли б їх потребу в комунікації та організаторській діяльності.

Методика “Дослідження вольової саморегуляції” (опитувальник О.В. Звєрькова, Є.В. Ейдмана)

Мета: визначити рівень розвитку вольової саморегуляції особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Вам пропонується тест, який містить 30 тверджень. Уважно прочитайте кожне з них та вирішіть, наскільки воно характеризує Вас. Якщо твердження щодо Вас є правильним, то на аркуші для відповідей проти його номера поставте знак **“+”**. Якщо ж Ви вважаєте, що твердження по відношенню до Вас є неправильним, поставте знак **“–”**. Відповідайте швидко, довго не замислюючись.

Опитувальник

1. Якщо в мене щось не виходить, то нерідко з’являється бажання залишити цю справу.

2. Я не відмовляюся від своїх задумів і справ, навіть якщо доводиться обирати між ними та приємною компанією.
3. Мені неважко стримати спалах гніву, якщо це необхідно.
4. Зазвичай я зберігаю спокій, чекаючи товариша, який спізнюється.
5. Мене важко відірвати від розпочатої роботи.
6. Мене дуже вибиває з колії фізичний біль.
7. Я завжди намагаюсь вислухати співрозмовника не перебиваючи, навіть якщо не терпиться йому заперечити.
8. Я завжди обстоюю свою лінію.
9. Якщо треба, я можу не спати впродовж ночі (наприклад, робота, чергування) і весь наступний день бути в гарній формі.
10. Мої плани дуже часто перекреслюються зовнішніми обставинами.
11. Я вважаю себе терплячою людиною.
12. Не так просто мені примусити себе байдуже спостерігати за хвилюючим видовищем.
13. Мені рідко вдається примусити себе продовжити роботу після серії прикрих невдач.
14. Якщо я ставлюсь до когось погано, мені важко приховати зневагу до цієї людини.
15. При потребі я можу займатись своїми справами в незручних і непристосованих для цього умовах.
16. Мені дуже ускладнює роботу усвідомлення того, що її необхідно виконати в точно визначений термін.
17. Я вважаю себе рішучою людиною.
18. Фізичну втому я переносю легше, ніж інші.
19. Краще зачекати ліфт, ніж підійматися сходами.
20. Зіпсувати мені настрій не так просто.
21. Іноді якась дрібниця заповнює мої думки, не дає спокою, і я ніяк не можу її позбутися.
22. Мені важче зосередитись на завданні або роботі, ніж іншим.
23. Сперечатися зі мною важко.
24. Я завжди прагну довести розпочату у до кінця.
25. Мене легко відволікти від справ.
26. Я іноді помічаю, що намагаюсь домогтися свого всупереч обставинам.
27. Люди іноді заздять моїй терплячості та ретельності.
28. Мені важко зберегти спокій у стресовій ситуації.
29. Я помічаю, що під час монотонної роботи мимоволі починаю змінювати спосіб дії, навіть якщо це призводить до погіршення результатів.
30. Мене, зазвичай, сильно дратує, коли “перед носом” зачиняються двері транспорту або ліфта, який від’їжджає.

Обробка та інтерпретація результатів полягають у визначенні величин індексу вольової саморегуляції за пунктами загальної шкали (В) й індексів за субшкалами “наполегливість” (Н) і “самовладання” (С).

Кожен індекс – це сума балів, отриманих при підрахунку збігу відповідей з ключем загальної шкали чи субшкали. Під час підрахунку сумарних оцінок враховуються лише збіги з ключем (кожний такий збіг збільшує сумарний бал на одиницю). Ті позиції, що не збігаються з ключем, ігноруються і не впливають на величину сумарного балу.

В опитувальнику міститься 6 замаскованих тверджень. Тому загальний сумарний бал за загальною шкалою (В) має бути в межах 0-24, за субшкалою наполегливості (Н) – 0-16 та за субшкалою самовладання (С) – 0-13.

Ключ для підрахунку індексів вольової саморегуляції:

Загальна шкала	1–, 2+, 3+, 4+, 5+, 6–, 7+, 9+, 10–, 11+, 13–, 14–, 16–, 17+, 18+, 20+, 21–, 22–, 24+, 25–, 27+, 28–, 29–, 30–
Наполегливість	1–, 2+, 5+, 6–, 9+, 10–, 11+, 13–, 16–, 17+, 18+, 20+, 22–, 24+, 25–, 27+
Самовладання	3+, 4+, 5+, 7+, 13–, 14–, 16–, 21–, 24+, 27+, 28–, 29–, 30–

Рівні вольової саморегуляції визначаються порівнянням із середніми значеннями кожної шкали. Якщо вони становлять більше половини максимально можливої суми збігів, то цей показник відображає високий рівень розвитку загальної саморегуляції, наполегливості чи самовладання. Для загальної шкали ця величина становить 12 балів, для шкали наполегливості – 8, для шкали самовладання – 6 балів.

У загальному вигляді під рівнем вольової саморегуляції розуміють міру опанування особистістю власною поведінкою в різноманітних ситуаціях, здатність свідомо керувати своїми діями, станами й бажаннями.

Загальна шкала (В) – узагальнений індекс вольового самоконтролю.

Високий бал за шкалою В характерна для осіб емоційно зрілих, активних, незалежних, самостійних. Їх відрізняє спокій, упевненість у собі, стійкість намірів, реалістичність поглядів, розвинене почуття власної гідності. Зазвичай вони добре рефлексують особисті мотиви, планомірно реалізують наміри, вміють розподіляти зусилля та здатні контролювати власні вчинки, володіють вираженою соціально-позитивною спрямованістю. У граничних випадках у них можливе зростання внутрішньої напруги, пов'язаної з прагненням контролювати кожен нюанс своєї поведінки й тривожність із приводу найменшої її спонтанності.

Низький бал спостерігається в людей чутливих, емоційно нестійких, вразливих, невпевнених у собі. Рефлексивність у них невисока. Загальний фон активності занижений. Їм властива імпульсивність і нестійкість намірів. Це може бути пов'язано як з незрілістю, так і з вираженою витонченістю натури, не підкріпленою здатністю до рефлексії та самоконтролю.

Субшкала “наполегливість” (Н) – характеристика сили намірів людини, її прагнення до завершення розпочатої справи.

На *позитивному полюсі* – діяльні, працездатні люди, які активно прагнуть до виконання запланованого, їх мобілізують перешкоди на шляху до мети, не відвертають альтернативи й спокуси, головна їхня цінність – розпочата справа. Таким

людям притаманна повага до соціальних норм, прагнення повністю підпорядковувати їм свою поведінку.

Низька оцінка за цією шкалою засвідчує підвищену лабільність, невпевненість, імпульсивність, що можуть призвести до непослідовності в поведінці. Знижений фон активності та працездатності, як правило, компенсується у таких людей підвищеною чутливістю, гнучкістю, винахідливістю, а також тенденцією до вільного трактування соціальних норм.

Субшкала “самовладання” (С) відображає рівень довільного контролю емоційних реакцій і станів.

Високий бал за субшкалою отримують люди емоційно стійкі, які добре володіють собою в різноманітних ситуаціях. Характерний для них внутрішній спокій, упевненість у собі звільняють від страху перед невідомим, підвищують готовність до сприймання нового, непередбаченого і, як правило, поєднуються зі свободою поглядів, із тенденцією до новаторства й радикалізму. Водночас прагнення до постійного самоконтролю, надмірне свідоме обмеження спонтанності може призводити до підвищення внутрішньої напруженості, переважання постійної заклопотаності та стомлюваності.

На *другому полюсі* цієї субшкали – спонтанність, що у поєднанні з вразливістю та переважанням традиційних поглядів, захищає людину від інтенсивних переживань і внутрішніх конфліктів, сприяють позитивному фону настрою.

Соціальна бажаність високих показників за шкалами різноманітна. Високі рівні розвитку вольової саморегуляції можуть бути пов’язані з проблемами в організації життєдіяльності та відносинах із людьми. Часто вони відображають появу дезадаптивних рис і форм поведінки. На відміну від них, низькі рівні наполегливості та самовладання у деяких випадках виконують компенсаторні функції, але також засвідчують порушення розвитку властивостей особистості та її вміння будувати відносини з іншими людьми й адекватно реагувати на ті чи інші ситуації.

Методика “Дослідження імпульсивності” (опитувальник В.О. Лосенкова)

Мета: визначити рівень імпульсивності особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Запропонований Вам тест-опитувальник містить 20 запитань, що стосуються типових для Вас настроїв і станів. До всіх запитань додано шкалу відповідей. Уважно прочитайте кожне запитання та оберіть із чотирьох варіантів відповіді один, позначивши його знаком “+”. Перевагу надавайте тій відповіді, яка першою спаде Вам на думку. Пам’ятайте, що в тесті немає поганих і хороших відповідей, а тому намагайтеся відповідати щиро й відверто.

Опитувальник

I. Якщо Ви беретесь за якусь справу, то чи завжди доводите її до кінця?

1. Звичайно, так.

2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Ні, не завжди.

II. Ви завжди спокійно реагуєте на різкі або невдалі зауваження на свою адресу?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

III. Ви завжди виконуєте свої обіцянки?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

IV. Ви часто говорите та дієте під впливом хвилинного настрою?

1. Дуже часто.
2. Досить часто.
3. Досить рідко.
4. Майже ніколи.

V. Чи добре Ви володієте собою в критичних, напружених ситуаціях?

1. Так, завжди володію.
2. Мабуть, завжди.
3. Мабуть, ні.
4. Ні, не володію.

VI. Чи часто у Вас без видимих або достатньо вагомих на те причин змінюється настрій?

1. Таке зустрічається дуже часто.
2. Буває час від часу.
3. Таке трапляється рідко.
4. Такого взагалі не буває.

VII. Чи часто Вам доводиться робити щось наспіх, коли обмаль часу?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

VIII. Чи могли б Ви назвати себе цілеспрямованою людиною?

1. Так, звичайно.
2. Мабуть, так.
3. Швидше за все, ні.
4. Ні.

IX. Чи дотримуєтесь Ви у словах і вчинках прислів'я "Сім разів відміряй, один раз відріж"?

1. Так, завжди.

2. Часто.
3. Рідко.
4. Ні, майже ніколи.

X. Ви нарочито байдужі до тих, хто несправедливо бубнить і зачіпає Вас, наприклад, в автобусі чи трамваї?

1. Так, я реаую майже завжди.
2. Так, я реаую досить часто.
3. Я рідко так реаую.
4. Я ніколи так не реаую.

XI. Ви сумніваєтесь у своїх силах і здібностях?

1. Так, часто.
2. Інколи.
3. Рідко.
4. Майже ніколи.

XII. Чи легко Ви захоплюєтесь новою справою, до якої потім можете швидко охолонуть?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

XIII. Чи можете Ви стримувати себе, коли хтось із керівництва незаслужено Вам дорікає?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

XIV. Вам здається, що Ви ще не знайшли себе?

1. Згоден, саме так воно і є.
2. Швидше за все, це так.
3. З цим я навряд чи погоджуюся.
4. Я з цим, звичайно, не згоден.

XV. Чи може під впливом яких-небудь нових обставин Ваша думка про самого себе не раз змінюватись?

1. Саме так.
2. Досить ймовірно.
3. Мало ймовірно.
4. Майже неможливо.

XVI. Зазвичай Вас важко вивести з себе?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

XVII. Чи виникають у Вас бажання, які з багатьох причин нездійсненні?

1. Такі бажання виникають у мене часто.
2. Такі бажання виникають час від часу.
3. У мене рідко виникають такі бажання.
4. Заздалегідь нездійснених бажань у мене не виникає.

XVIII. Чи помічаєте Ви, обговорюючи з кимось важливі життєві проблеми, що Ваші погляди ще не зовсім сформувалися?

1. Так, часто помічаю.
2. Іноді помічаю.
3. Помічаю, досить рідко.
4. Ні, ніколи не помічаю.

XIX. Чи трапляється таке, що якась справа Вам так набридає, що, не закінчивши її, Ви беретеся за нову?

1. Так, часто трапляється.
2. Іноді так буває.
3. Так буває досить рідко.
4. Таке майже ніколи не трапляється.

XX. Ви дещо неврівноважена людина?

1. Звичайно, так.
2. Мабуть, так.
3. Мабуть, ні.
4. Звичайно, ні.

Обробка та інтерпретація результатів полягають в обчисленні величини показника імпульсивності Пі, який є сумою балів, набраною за всіма шкалами тесту-опитувальника.

Для запитань 1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 13, 16 номер шкали відповідає кількості балів, тобто 1, 2, 3 або 4. Підрахунок балів по цих твердженнях робиться в прямому порядку, тобто за варіант відповіді, позначений цифрою “1”, нараховується 1 бал, за відповідь, позначену цифрою “2”, – 2 бали і так далі.

Для запитань 4, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20 бали нараховуються за шкалою у зворотному порядку, тобто шкалі 1 відповідає 4 бали, шкалі 2 – 3 бали, шкалі 3 – 2 бали, а шкалі 4 – 1 бал.

Чим більша величина показника імпульсивності Пі, тим вищий рівень імпульсивності. Сума балів за відповіді до всіх тверджень є загальною оцінкою імпульсивності досліджуваного.

Так, якщо величина Пі лежить у межах **66-80 балів**, то **імпульсивність високого рівня**, тобто виражена сильно. Імпульсивні люди часто мають невизначені життєві плани; в них немає інтересів, через що вони часто захоплюються то одним, то іншим.

Величина Пі в діапазоні **35-65 балів** є помірною й вказує на **середній рівень імпульсивності** особистості.

Якщо досліджуваний набрав **34 бали і менше**, це свідчить про **низький рівень** його **імпульсивності**. Зазвичай такі люди цілеспрямовані, мають чіткі ціннісні

орієнтації, проявляють наполегливість у досягненні поставленої мети, намагаються довести розпочате до кінця.

МОДУЛЬ II. ПЕДАГОГ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тема 3. Вчитель як суб'єкт педагогічної діяльності

Мета: ознайомити студентів із основними складовими структурно-ієрархічної моделі особистості педагога – педагогічною спрямованістю, педагогічними здібностями та психологічною компетентністю, озброїти майбутніх фахівців знаннями про їх сутність і значення в майбутній професійній діяльності.

Професійна спрямованість: сприяти формуванню в майбутніх представників педагогічної спільноти потреби у вдосконаленні умінь і навичок здійснення професійної діяльності.

I. Ознайомитися з основними питаннями теми:

1. Структурно-ієрархічна модель особистості вчителя.
2. Сутність та види педагогічної спрямованості.
3. Поняття про педагогічні здібності та їх класифікація.
4. Педагогічні вміння й навички, умови їх формування.
5. Професійна самосвідомість як складова психологічної компетентності педагога.
6. Стресостійкість як значуща риса особистості вчителя.
7. Психологічний портрет педагога.

II. Відповісти на запитання для самоконтролю:

1. Які основні складові структурно-ієрархічної моделі особистості вчителя?
2. Що таке педагогічна спрямованість? Які її структурні компоненти?
3. Назвіть різновиди педагогічної спрямованості.
4. Розкрийте сутність понять “здібності”, “педагогічні здібності”.
5. Охарактеризуйте класифікацію педагогічних здібностей за Ф.Н. Гоноболіним.
6. Що таке педагогічні вміння?
7. Що таке інформаційні вміння й навички?
8. Наведіть приклади мобілізаційних умінь і навичок.
9. Які вміння та навички відносять до групи розвиваючих?
10. Що таке орієнтаційні вміння й навички?
11. Дайте визначення професійно-педагогічній самосвідомості. Які її структурні складові?
12. Які ознаки належного рівня професійної самосвідомості педагога?
13. Які фактори визначають високу емоційну напруженість професії педагога?
14. Як стресостійкість співвідноситься з локусом контролю педагога? Наведіть

приклади.

15. Які групи якостей утворюють психологічний портрет педагога?
16. З яких блоків якостей складається узагальнена професіограма педагога?
17. На Вашу думку, який блок якостей педагога є домінуючим в його професіограмі?
18. Які вимоги до пізнавальної сфери педагога?
19. Які якості є протипоказаннями до педагогічної діяльності?
20. Розкрийте сутність понять “професійне мислення”, “професійна рефлексія”, “педагогічний такт”.

III. Заповнити таблицю, висвітливши в ній різновиди педагогічної спрямованості.

Різновиди педагогічної спрямованості		
справжня	формальна	оманлива

IV. Розкрити спеціальні педагогічні здібності, які пов’язані з Вашим фахом, викладанням Вами відповідних навчальних дисциплін.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

V. У схематичному вигляді представити зміст класифікації педагогічних здібностей за Ф.Н. Гоноболіним.

[illegible]

Ідеали

Нахили

Педагогічні вміння

Педагогічні здібності

Переконання

Професійна компетентність

Професійна самосвідомість

Професійна спрямованість особистості вчителя

Професійна Я-концепція

Професіограма вчителя

Синдром емоційного вигорання

Стресостійкість

VIII. Розв'язати творчі (професійно-орієнтовані) завдання.

1. Як позначається на змісті педагогічної та психологічної освіти вчителя науково-технічний прогрес? Відповідь обґрунтуйте.

2. Як індивідуальні властивості (задатки) забезпечують схильність людини до педагогічної діяльності, її готовність і включеність у неї?

3. Які якості вчителя найчастіше бувають причиною його незадовільної навчальної та виховної роботи з учнями? Наведіть приклади.

[illegible]This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

X. Написати психологічно обґрунтований твір на одну з тем: “Ідеальний учитель: який він?”, “Вчитель у моєму житті”.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

XI. Опрацювати основну та додаткову літературу з теми.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика “Визначення рівня професійної спрямованості студентів” (тест-опитувальник Т.Д. Дубовицької)

Мета: визначити рівень професійної спрямованості студентської молоді.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– З метою пошуку шляхів вдосконалення підготовки фахівців, зокрема для забезпечення кожній людині можливості здобути бажану професію і працювати за нею, пропонуємо Вам узяти участь у нашому дослідженні. Для цього, прочитавши наведені нижче судження, поставте в бланку відповідей навпроти номера кожного твердження один із варіантів відповіді, що відображає Ваші погляди: “Вірно”, “Мабуть, вірно”, “Мабуть, невірно” й “Невірно”. Просимо Вас щиро висловлювати власну думку.

Опитувальник

1. Кожна людина повинна мати можливість отримати ту професію, яка їй подобається, відповідає її інтересам і схильностям.
2. Якби в мене з'явилася можливість почати навчатися заново, то я обрав би професію, яку зараз здобуваю.
3. Вимушено навчаюся на даному факультеті через певні обставини, а не через бажання здобути цю професію.
4. Моє бажання здобути дану професію та працювати за нею є достатньо стійким і обґрунтованим.
5. Навчаюся перш за все для того, щоб здобути вищу освіту, моя майбутня професія мені нецікава.
6. Бачу мало хорошого для себе в моїй майбутній професії.
7. Мої захоплення й заняття у вільний час пов'язані з майбутньою професією.
8. У світі існує багато інших професій, які подобаються мені значно більше, ніж моя майбутня професія.
9. За власною ініціативою читаю додаткову літературу, яка має відношення до моєї майбутньої професії.
10. Після завершення навчання буду далі вдосконалюватися та підвищувати кваліфікацію в обраній галузі, аби працювати ефективніше.
11. Моя професія й робота за нею навряд чи принесуть мені в майбутньому моральне задоволення.
12. Постараюся зробити все необхідне, аби не працювати за обраною професією.
13. Навіть якщо це буде важко, по завершенню навчання буду прагнути знайти роботу (і працювати) за обраною професією.
14. На даний час працюю (або хочу знайти роботу) за обраним фахом.
15. У мене немає бажання працювати за обраним фахом.

16. При нагоді прагну ближче познайомитися з працею фахівців у галузі обраної професії.

17. Якщо я і працюватиму за отриманою професією, то недовго.

18. Робота за фахом дозволить мені в майбутньому повною мірою проявити себе, свої здібності.

19. Після завершення навчання бажаю отримати іншу професію та працюватиму за нею.

20. У житті людини не все залежить від неї самої, і їй доводиться інколи миритися з обставинами.

Обробка та інтерпретація результатів полягають у співставленні окреслених вище варіантів, котрі об'єднуються в 2 категорії – позитивних (“Вірно”, “Мабуть, вірно”) та негативних (“Мабуть, невірно”, “Невірно”) відповідей, зі спеціальним ключем, за кожне співпадання з яким нараховується 1 бал.

Ключ: 2+, 3–, 4+, 5–, 6–, 7+, 8–, 9+, 10+, 11–, 12–, 13+, 14+, 15–, 16+, 17–, 18+, 19–.

При обробці результатів відповіді на твердження 1 і 20 не враховуються.

Отримана сума балів дозволяє охарактеризувати професійну спрямованість студентів за 3 рівнями – високим (14 – 18 балів), середнім (5 – 13 балів) і низьким (0 – 4 бали).

Високі показники опитувальника свідчать про те, що студенти зазначеного рівня вважають обрану професію, котра їм дуже подобається, справою власного життя, а тому цілеспрямовано прагнуть оволодіти нею й після закінчення вишу працювати за обраним фахом. Поставивши за мету постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, студенти з високим рівнем професійної спрямованості навіть у вільний від навчання час займаються справами, що безпосередньо пов'язані з їх професійною сферою; переважна більшість їх знайомих – фахівці обраної галузі.

Низькі показники вказують на те, що студенти окресленого рівня вимушено навчаються за обраним напрямом підготовки; їх вступ до вищого навчального закладу зумовлений не інтересом до майбутньої професії й бажанням за нею працювати, а низкою інших причин, наприклад, прагненням виправдати очікування батьків, близькістю ВНЗ до місця проживання тощо. Значна частина студентів цієї групи не бачить нічого корисного для себе у своїй майбутній професійній діяльності й за першої ж нагоди прагне її змінити, отримати диплом іншого напрямку та працювати за ним.

Майбутні фахівці з **середнім рівнем** професійної спрямованості відрізняються помірними показниками її сформованості.

Методика “Визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії” (опитувальник О.Є. Рукавішникової)

Мета: визначити рівень розвитку педагогічної рефлексії.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– З метою більш глибокого пізнання самого себе Вам пропонується відповісти на низку запитань. Відповідаючи на них, позначайте в реєстраційному бланку свою згоду знаком “+”, а незгоду – знаком “–”.

Опитувальник

1. Чи були у Вас випадки, коли аналіз Вашого вчинку мирив Вас із Вашими близькими?
2. Чи змінилися Ваші духовні цінності після того, як Ви, проаналізувавши свої недоліки, дійшли до рішення їх позбутись?
3. Чи часто Ви звертаєтесь до аналізу своєї поведінки в конфліктних ситуаціях?
4. Чи часто буває так, що Ваша поведінка в конфліктній ситуації залежить від емоційного стану?
5. Чи ставите Ви себе у своїй уяві на місце якоїсь незнайомої Вам людини-невдахи?
6. Чи аналізуєте Ви причини своїх невдач?
7. Чи довго Ви згадуєте зустріч із людиною-невдахою?
8. Чи намагаєтесь Ви аналізувати свою поведінку, якщо у Вас тривалий час не виникали проблемні ситуації?
9. Як Ви вважаєте, це пов'язано з особистісною потребою розібратися в собі?
10. Ви аналізуєте свою поведінку, щоб порівняти себе з іншими?
11. Чи були у Вас випадки, коли аналіз ситуації призводив до зміни рішень, прийнятих Вами заздалегідь, зміни Вашої точки зору або переоцінки самого себе?
12. Чи часто Ви усвідомлюєте причини власних вчинків?
13. Чи часто Ви аналізуєте поведінку оточуючих Вас людей, уникаючи аналізу своєї?
14. Чи намагаєтесь Ви розкрити для себе причини своєї поведінки?
15. Чи Вважаєте Ви однозначною та беззаперечною для себе думку людини, авторитетної у проблемі, що Вас цікавить?
16. Чи намагаєтесь Ви аналізувати думки авторитетних людей?
17. Чи піддаєте Ви критичному аналізу позицію авторитетної людини, групи людей?
18. Чи протиставляєте Ви думці авторитетної людини свої добре обмірковані аргументи “проти”?
19. Чи збігається, як правило, Ваша точка зору з якоюсь проблеми з думкою авторитетної людини в цій сфері?
20. Чи намагаєтесь Ви знайти причину певних нерозв'язних життєвих суперечностей, що стосуються Вас?
21. Чи буває так, що людські цінності, прийняті в суспільстві, Ви піддаєте критичному аналізу?
22. Чи часто громадська думка здатна диктувати Вам певний напрям думок?
23. Чи вважаєте Ви, що вміння аналізувати Вами свою поведінку завжди призводить до прийняття єдиного правильного рішення?

24. Чи намагаєтесь Ви аналізувати свою або чужу поведінку, якщо розумієте, що це може призвести до виникнення негативних емоцій, неприємних для Вас?

25. Чи замислюєтесь Ви про поведінку сторонніх Вам людей, порівнюючи їх із собою?

26. Чи намагаєтесь Ви зайняти позицію сторонньої Вам людини в конфліктній ситуації, намагаючись зіставити її з власною?

27. Чи вели Ви коли-небудь щоденники, куди записували свої думки, переживання?

28. Аналізуючи свої невдачі, чи схиляєтесь Ви до оцінки своєї поведінки?

29. Чи часто, аналізуючи свої невдачі, Ви в переважній більшості випадків доходите висновку, що винен безлад у соціальному житті?

30. Чи властива аналізу Вашої поведінки більшою мірою емоційна оцінка?

31. Чи є присутньою в аналізі власної поведінки більшою мірою чітка словесна логіка?

32. Чи часто суспільство здатне нав'язати Вам певну манеру поведінки?

33. Чи вважаєте Ви обов'язковим для себе дотримуватися всіх рекомендацій моди, певного стилю одягу й т.п.?

34. Чи часто буває так, що, проаналізувавши свою поведінку, Ви змінюєте свій стиль спілкування з людьми?

Обробка та інтерпретація результатів полягають у співставленні результатів, отриманих під час проведення методики, з ключем для її обробки. За кожну відповідь, що збігається з ключем, досліджуваному нараховується 1 бал, у протилежному випадку – 0 балів; отримані бали підсумовуються.

Ключ для визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії:

1	+	6	+	11	+	16	+	21	+	26	+	31	+
2	+	7	+	12	+	17	+	22	–	27	+	32	–
3	+	8	+	13	–	18	+	23	+	28	+	33	–
4	–	9	+	14	+	19	–	24	+	29	–	34	+
5	+	10	–	15	–	20	+	25	+	30	–		

Кінцевий результат співставляється зі шкалою сформованості педагогічної рефлексії особистості, яка дозволяє виявити її рівень.

23-34 бали – високий рівень рефлексії. Представники педагогічної спільноти з високим рівнем рефлексії схильні до цілеспрямованого аналізу як своєї особистості (насамперед до усвідомлення ступеня відповідності власного професійного потенціалу вимогам трудової діяльності), так і своєї діяльності (зокрема ретельного планування роботи, прогнозування її можливих наслідків й т.п.). Їм властиві вміння ставити себе на місце найближчого професійного оточення (учнів, колег по роботі тощо) та на основі цього регулювати власну поведінку.

12-22 бали – середній рівень рефлексії є свідченням наявності в учителів певних труднощів щодо свідомого аналізу власної професійної діяльності й визначення свого місця в ній.

0-11 балів – низький рівень рефлексії відрізняється недостатньо сформованими вміннями педагогів оцінювати власну особистість і діяльність із позиції належності до професійної спільноти.

Методика “Вивчення статусів професійної ідентичності”
(опитувальник А.А. Азбель)

Мета: визначити рівень розвитку (статус) професійної ідентичності особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Опитувальник складається з 20 пунктів, кожен із яких передбачає чотири варіанти відповідей: а, b, с, d. Уважно прочитайте їх й оберіть той варіант, який найкраще виражає Вашу точку зору. Можливо, що якісь варіанти відповідей здадуться Вам рівноцінними, проте оберіть той, який найбільшою мірою відповідає Вашій думці. Запишіть номери запитань та поряд обраний варіант відповіді на кожний із них (а, b, с, d).

Намагайтеся бути максимально правдивими! Серед відповідей немає ні “гарних”, ні “поганих”, тому не намагайтеся вгадати, яка з них “найкраща”.

Опитувальник

1. Мене не турбує моє професійне майбутнє.
 - а) Погоджуюсь: ще не прийшов час вирішувати, де мені далі вчитися або працювати.
 - б) Згодний, я впевнений, що мої батьки допоможуть мені в моєму професійному майбутньому.
 - с) Згодний, тому що я вже давно все вирішив із приводу свого професійного майбутнього, і нема потреби хвилюватися.
 - d) Не згодний, адже якщо про майбутнє не турбуватися зараз, то потім буде занадто пізно.
2. Мені важко прийняти рішення, куди піти отримувати подальшу освіту.
 - а) Згодний, тому що мене цікавить відразу кілька спеціальностей, які хотілося б отримати.
 - б) Згодний, а тому я краще прислухаюся до думки авторитетної людини (батька, гарного знайомого, друга).
 - с) Не згодний, я вже прийняв рішення щодо того, де я буду вчитися або працювати надалі.
 - d) Не згодний, оскільки ще поки не замислювався над цією проблемою.
3. Я регулярно вивчаю попит на представників тієї спеціальності, яку я планую отримати.
 - а) Згодний, адже від попиту на ринку праці залежить, яку спеціальність я оберу.
 - б) Не згодний, оскільки батьки знають краще, яку спеціальність мені запропонувати.
 - с) Не згодний, тому що час аналізувати попит на професії ще не прийшов.
 - d) Не згодний, я вже вирішив, що все одно отримаю ту спеціальність, яку прагну здобути.
4. Я до цього часу не обговорював із батьками свої майбутні професійні плани.

- a) Згодний, тому що моїми батьками вже давно вирішено, ким я буду, і зі мною не радилися з цього приводу.
- b) Не згодний, мої батьки постійно зі мною обговорюють мої професійні схильності.
- c) Згодний, у нас у сім'ї не прийнято обговорювати мої професійні плани.
- d) Не згодний, ми з батьками давно все обговорили, і я прийняв рішення з приводу своєї майбутньої професії.
5. Мої батьки обрали для мене подальшу спеціальність.
- a) Згодний, і треба визнати, що вони взагалі краще мене розбираються в цьому питанні.
- b) Не згодний, але ми регулярно обговорюємо питання моєї майбутньої спеціальності.
- c) Не згодний, оскільки батьки не втручаються в мої проблеми з приводу вибору професії
- d) Не згодний, тому що вибір спеціальності був швидше моїм самостійним рішенням, ніж їх.
6. Мені цілком зрозумілі мої майбутні професійні плани.
- a) Згодний, тому що вибудувати їх мені допомогли батьки (знайомі), які є фахівцями в цій професійній галузі.
- b) Згодний, оскільки я побудував їх самостійно, ґрунтуючись на власному життєвому досвіді.
- c) Не згодний, тому що в мене поки відсутні професійні плани.
- d) Не згодний, але саме зараз я намагаюся вибудувати ці професійні плани
7. На мої професійні цілі дуже впливає думка моїх батьків.
- a) Не згодний, у моїх батьків ніколи не виникало бажання висувати переді мною професійні цілі.
- b) Згодний, оскільки мої батьки з дитинства говорили мені, ким я повинен стати.
- c) Згодний, цілі ще сформульовані слабо, але остаточне рішення буде все-таки прийнятий мною, а не батьками.
- d) Згодний, тому що батьки, звичайно, взяли участь в обговоренні цього питання, але все одно рішення вже прийнятий мною самостійно.
8. Думаю, мені ще занадто рано замислюватися над питаннями побудови своєї кар'єри.
- a) Згодний, тому що моя кар'єра все одно буде залежати від рішення моєї сім'ї.
- b) Згодний, мені й раніше в житті не доводилося стикатися з питаннями побудови кар'єри.
- c) Не згодний, уже настав той момент, коли потрібно обирати шлях своєї подальшої кар'єри.
- d) Не згодний, я вже давно й точно вирішив, яким чином я буду вибудовувати свою кар'єру.
9. Уже точно вирішено, яку спеціальність я прагну отримати після закінчення школи.
- a) Не згодний, тому що я ще не думав про свою конкретну спеціальність.

- б) Згодний, і я можу точно назвати навчальний заклад і спеціальність, яку я отримаю.
- с) Згодний, тому що мої батьки вже повідомили мене, на кого й де я буду далі вчитися.
- д) Не згодний, мені важко зрозуміти, яка спеціальність підходить саме мені.
10. Друзі радять мені, яку освіту краще отримати.
- а) Згодний, ми з ними часто обговорюємо це питання, але я намагаюся будувати свої професійні плани самостійно.
- б) Згодний, і я збираюся разом із другом отримати однакову освіту, дослухавшись до його думки.
- с) Не згодний, тому що обмірковувати свою майбутню кар'єру нам із друзями немає коли, у нас є багато більш цікавих справ.
- д) Не згодний, я вже прийняв рішення щодо свого майбутнього без допомоги друзів.
11. Для мене не принципово, де саме навчатися в подальшому.
- а) Згодний, тому що для мене головне – отримати спеціальність, про яку давно мрієш, а не конкретне місце навчання.
- б) Згодний, оскільки впевнений, що батьки все одно “влаштують” мене на гарну роботу після навчання.
- с) Згодний, оскільки професійне навчання – не головне в житті.
- д) Не згодний, тому що від вибору навчального закладу залежить якість моєї освіти.
12. Я боюся без поради моїх батьків приймати відповідальні рішення з приводу моєї подальшої професійної діяльності.
- а) Згодний, я роблю спроби зорієнтуватися в професійному житті, але поки мені важко обрати щось одне.
- б) Не згодний, тому що мої батьки все одно не прагнуть і не можуть мені нічого порадити.
- с) Згодний, оскільки мої батьки з дитинства допомагають мені, контролюючи багато подій у моєму житті, у тому числі й у плані вибору професії.
- д) Не згодний, своє рішення по цьому питанню я вже прийняв абсолютно самостійно.
13. Я не часто думаю про своє професійне майбутнє.
- а) Не згодний, над цією проблемою я думаю досить часто.
- б) Згодний, тому що я знаю, мої батьки зроблять так, щоб у мене в житті все склалося добре.
- с) Згодний, думаю мені ще рано над цим міркувати.
- д) Згодний, тому що я все вже вирішив для себе й зараз зосереджую свою увагу на інших проблемах.
14. У мене на прикметі кілька навчальних закладів, куди я міг би піти вчитися.
- а) Не згодний, тому що мої батьки вже обрали для мене конкретний навчальний заклад, де я далі буду навчатися.

- b) Не згодний, я сам хочу вчитися тільки в одному, цілком визначеному мною навчальному закладі.
- c) Згодний, я саме зараз обираю один із професійних навчальних закладів.
- d) Не згодний, іноді мені здається, що я сам не знаю, чого я прагну від майбутнього.
15. Ніякі життєві проблеми не зможуть мені перешкодити досягти поставлених професійних цілей.
- a) Згодний, оскільки знаю, що мої батьки зроблять усе, щоб ці цілі здійснилися.
- b) Не згодний, у мене поки що немає професійних цілей.
- c) Згодний, тому що я добре усвідомлюю свої професійні цілі й прагну до них.
- d) Не згодний, я ще не до кінця розумію, у чому полягають ці цілі.
16. У нас удома часто розпалюються бурхливі дискусії з приводу моєї майбутньої кар'єри.
- a) Не згодний, оскільки мої батьки по цьому питанню всі вже вирішили й із ними вже даремно сперечатися.
- b) Незгодний, тому що мої батьки не дуже цікавляться питанням моєї кар'єри.
- c) Не згодний, адже з приводу кар'єри я все вже вирішив сам і сперечатися зі мною все одно даремно.
- d) Згодний, я раджуся з батьками, хоча іноді наші погляди щодо мого майбутнього можуть розходитися.
17. Мене мало цікавить інформація про те, як будувати кар'єру в різних професійних сферах.
- a) Згодний, тому що мої батьки вже обрали мені майбутню сферу діяльності й немає потреби збирати яку-небудь додаткову інформацію.
- b) Згодний, тому що я вже ухвалив рішення щодо того, ким я буду й де буду навчатися.
- c) Не згодний, я саме зараз активно аналізую можливості кар'єрного зростання в різних сферах діяльності.
- d) Згодний, мене взагалі мало цікавить інформація про те, де і як можна будувати кар'єру.
18. Я тримаю в полі зору кілька професійних цілей.
- a) Згодний, але вони були визначені заздалегідь моїми батьками.
- b) Не згодний, у мене всього одна професійна мета.
- c) Не згодний, я про них поки що не замислювався.
- d) Згодний, таких цілей поки декілька, і я не вирішив, яка з них для мене головна.
19. Я дуже добре уявляю своє подальше кар'єрне зростання.
- a) Не згодний, поки що моє професійне майбутнє – це безліч альтернативних варіантів вибору.
- b) Не згодний, але я впевнений, що мої батьки влаштують мене на гарну роботу, де кар'єра мені буде забезпечена.
- c) Не згодний, тому що мені не хочеться вникати, яка кар'єра підходить саме мені, у мене є й більш важливі проблеми.

- d) Згодний, і я вже можу назвати основні кроки мого професійного життя.
20. Батьки надали мені можливість зробити свій професійний вибір самостійно.
- a) Не згодний, тому що мої батьки взагалі не беруть участь у моєму професійному виборі.
- b) Згодний, але ми все одно ще обговорюємо мій професійний вибір.
- c) Не згодний, тому що батьки вважають, що при самостійному виборі я можу помилитися.
- d) Згодний, і я вже зробив свій професійний вибір.

Обробка та інтерпретація результатів полягають у співставленні результатів, отриманих під час проведення методики, з ключем для її обробки. Кожний варіант відповіді оцінюється в 1 або 2 бали по одній зі шкал відповідно до наведеного нижче ключа; отримані бали підсумовуються. Чим вище сума балів, набрана досліджуваним по певному статусу, тим більшою мірою судження про нього застосовні до респондента.

Ключ для визначення статусів професійної ідентичності:

№ питання	Статуси професійної ідентичності			
	невизначена	нав'язана	мораторій	сформована
1	a – 2	b – 1	d – 1	c – 1
2	d – 1	b – 1	a – 2	c – 1
3	c – 1	b – 1	a – 2	d – 1
4	c – 1	a – 2	b – 1	d – 1
5	c – 1	a – 2	b – 1	d – 1
6	c – 1	a – 1	d – 1	b – 2
7	a – 1	b – 2	c – 1	d – 1
8	b – 2	a – 1	c – 1	d – 1
9	a – 1	c – 1	d – 1	b – 2
10	c – 1	b – 2	a – 1	d – 1
11	c – 2	b – 1	d – 1	a – 1
12	b – 1	c – 2	a – 1	d – 1
13	c – 2	b – 1	a – 1	d – 1
14	d – 1	a – 1	c – 2	b – 1
15	b – 1	a – 1	d – 1	c – 2
16	b – 1	a – 1	d – 2	c – 1
17	d – 2	a – 1	c – 1	b – 1
18	c – 1	a – 1	d – 2	b – 1
19	c – 1	b – 1	a – 1	d – 2
20	a – 1	c – 1	b – 1	d – 2
Сума балів				

Невизначений стан професійної ідентичності. Стан характерний для досліджуваних, які не мають міцних професійних цілей і планів й при цьому не намагаються їх сформувати, вибудувати варіанти свого професійного розвитку. Найчастіше цей статус притаманний підліткам, батьки яких не прагнуть або не мають часу виявляти активний інтерес до професійного майбутнього своїх дітей. Такий статус буває й у підлітків, що звикли жити поточними бажаннями та недостатньо усвідомлюють важливість вибору майбутньої професії.

Сума балів	Ступінь прояву статусу
0-3	Слабо виражений статус
4-7	Прояв нижче середнього рівня
8-11	Середній рівень прояву
12-15	Прояв вище середнього рівня
16 балів і вище	Сильно виражений статус

Нав'язана професійна ідентичність. Цей стан притаманний людині, яка обрала свій професійний шлях, але зробила це не шляхом самостійних міркувань, а дослухавшись до думки авторитетів – батьків або друзів. На якийсь час це, як правило, забезпечує комфортний стан, дозволяючи уникнути переживань із приводу власного майбутнього. Але немає ніякої гарантії, що обрана таким шляхом професія буде відповідати інтересам і здібностям самої людини. Цілком можливо, що в подальшому житті це призведе до розчарування в здійсненому виборі.

Сума балів	Ступінь прояву статусу
0-4	Слабо виражений статус
5-9	Прояв нижче середнього рівня
10-14	Середній рівень прояву
15-19	Прояв вище середнього рівня
20 балів і вище	Сильно виражений статус

Мораторій (криза вибору). Такий стан відрізняє людину, що досліджує альтернативні варіанти професійного розвитку й активно намагається вийти з цього стану, прийнявши осмислене рішення відносно свого майбутнього. Ці юнаки й дівчини міркують про можливі варіанти професійного розвитку, приміряють на себе різні професійні ролі, прагнуть якнайбільше довідатися про різні спеціальності й шляхи їх здобуття. На цій стадії нерідко складаються нестійкі відносини з батьками й друзями: повне взаєморозуміння може швидко змінитися на нерозуміння, і навпаки. Як правило, більша частина людей після кризи вибору переходить до стану сформованої ідентичності, рідше – до нав'язаної ідентичності.

Сума балів	Ступінь прояву статусу
0-2	Слабо виражений статус
3-5	Прояв нижче середнього рівня
6-8	Середній рівень прояву
9-11	Прояв вище середнього рівня
12 балів і вище	Сильно виражений статус

Сформована професійна ідентичність. Ці досліджувані характеризуються тим, що вони готові зробити усвідомлений вибір подальшого професійного розвитку або вже його зробили. У них присутня впевненість у правильності ухваленого рішення щодо власного професійного майбутнього. Цей статус притаманний юнакам і дівчатам, які пройшли через кризу вибору й самостійно сформували систему знань про себе та про свої професійні цінності, цілі, життєві переконання. Вони можуть свідомо будувати своє життя, тому що визначилися, чого прагнуть досягти.

Сума балів	Ступінь прояву статусу
0-3	Слабо виражений статус
4-7	Прояв нижче середнього рівня
8-11	Середній рівень прояву
12-15	Прояв вище середнього рівня
16 балів і вище	Сильно виражений статус

Методика “Визначення рівня стресостійкості особистості” (тест-опитувальник Ю.В. Щербатих)

Мета: визначити рівень розвитку стресостійкості особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Вашій увазі пропонується 6 шкал, кожна з яких містить п'ять можливих варіантів відповіді. Уважно прочитайте кожен із них та оцініть за 10-бальною системою.

Опитувальник

1. Намагайтеся визначити, наскільки сильно Ви переживаєте з приводу зазначених нижче подій. Для цього за 10-бальною шкалою оцініть кожную подію, поставивши будь-яке число від 1 (абсолютно не зачіпає) до 10 (дуже сильно хвилює й напружує).

1.1. Високі ціни (на транспорт, продукти, одяг). ____

1.2. Погода, що раптово зіпсувалась, дощ, сніг. ____

1.3. Машина, яка обляпала вас брудом. ____

- 1.4. Суворий, несправедливий керівник (викладач, батько). ____
- 1.5. Уряд, депутати, адміністрація. ____
2. Визначіть за 10-бальною шкалою, які з перерахованих нижче якостей Вам властиві (10 балів – якщо дана якість у Вас дуже виражена, 1 – якщо вона відсутня).
- 2.1. Занадто серйозне відношення до життя, навчання, роботи. ____
- 2.2. Незручність, боязкість, сором'язливість. ____
- 2.3. Страх перед майбутнім, думки про можливі неприємності й проблеми. ____
- 2.4. Поганий, неспокійний сон. ____
- 2.5. Песимізм, тенденція відзначати в житті в-основному негативні риси. ____
3. Як позначаються Ваші стреси на Вашому здоров'ї (оцініть за 10-бальною шкалою ознаки)?
- 3.1. Прискорене серцебиття, болі в серці. ____
- 3.2. Утруднений подих. ____
- 3.3. Проблеми зі шлунково-кишковим трактом. ____
- 3.4. Напруга або тремтіння м'язів. ____
- 3.5. Головні болі, підвищена стомлюваність. ____
4. Наскільки для Вас є характерним застосування нижчеподаних прийомів зняття стресу (оцініть за 10-бальною шкалою, де 1 – зовсім не є характерним, а 10 – застосовую майже завжди)?
- 4.1. Алкоголь. ____
- 4.2. Цигарки. ____
- 4.3. Телевізор. ____
- 4.4. Смачна їжа. ____
- 4.5. Агресія (виплеснути зло на іншу людину). ____
5. Наскільки для Вас є характерним застосування нижчеподаних прийомів зняття стресу (оцініть за 10-бальною шкалою, де 1 – зовсім не є характерним, а 10 – застосовую майже завжди)?
- 5.1. Сон, відпочинок, зміна діяльності. ____
- 5.2. Спілкування з друзями або коханою людиною. ____
- 5.3. Фізична активність (біг, плавання, футбол, ролики, лижі і т.д.). ____
- 5.4. Аналіз своїх дій, пошук інших варіантів. ____
- 5.5. Зміна своєї поведінки в даній ситуації. ____
6. Як змінився рівень Вашого постійного стресу за останні три роки? (Позначте V).

Значно знизився	Незначно знизився	Не змінився	Незначно зріс	Значно підвищився
-20	-10	0	+10	+50

Обробка та інтерпретація результатів полягають в оцінюванні рівня стресочутливості особистості – показника, зворотного до її стресостійкості. Чим вище показники даного тесту, тим нижчою є стресочутливість людини.

На початковому етапі обробки результатів для визначення рівня стресочутливості особистості необхідно знайти суму балів по перших 4 шкалах, яка буде варіювати в межах від 20 до 200 балів. Це базовий показник досліджуваного

явища. Значення стресочутливості в діапазоні від 70 до 100 балів можна вважати задовільним.

На другому етапі обробки результатів підраховується показник динамічної чутливості до стресів. Для цього з базового результату віднімається сума балів по 5-му пункту, або шкалі (вона показує здатність чинити опір стресам за допомогою адекватної поведінки).

Потім до отриманого результату додається показник 6-го пункту, або шкали (з “+” або “-”), залежно від вибору досліджуваного. Якщо стреси менше турбують людину за останній час, то результат буде з мінусом, а тому кінцевий результат зменшиться; якщо ж стреси наростають, то кінцевий показник стресочутливості зросте.

Середні результати за підсумками тесту:

Стійкість до стресу	Норма	Підвищена чутливість до стресу
Менше 35 балів	Від 35 до 85 балів	Більше 86 балів

Інтерпретація окремих шкал:

Перша шкала визначає підвищену реакцію на обставини, на які ми не можемо вплинути. Середні показники – від 15 до 30 балів.

Друга шкала показує схильність усе занадто ускладнювати, що може призводити до стресів. Середні показники – від 14 до 25 балів.

Третя шкала – схильність до психосоматичних захворювань. Середні показники – від 12 до 28 балів.

Четверта шкала визначає деструктивні способи подолання стресів. Середні показники – від 10 до 22 балів.

П'ята шкала визначає конструктивні способи подолання стресів. Середні показники – від 23 до 35 балів.

Методика “Яка Ваша схильність до стресу?” (тест-опитувальник Ф.Т. Готвальда та В. Ховальда)

Мета: визначити рівень стійкості організму особистості до стресу.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Прочитайте твердження та оберіть для кожного з них одну відповідь, яка відображає Ваш фізичний стан протягом останніх кількох місяців. Відповідайте швидко, не витрачаючи багато часу на обдумування. Надавайте перевагу тій відповіді, яка перша спала Вам на думку. Пам'ятайте, що в опитувальнику немає “правильних” і “неправильних” відповідей.

Опитувальник

№ з/п	Твердження	Частота прову		
		Часто/ сильно	Рідко/ іноді	Ні/ ніколи
1	У мене занадто високий кров'яний тиск	2	1	0

2	У мене бувають приступи нудоти	2	1	0
3	Я боюся занедужати	2	1	0
4	Я почуваю себе безпомічним	2	0	0
5	У мене бувають кошмари	2	1	0
6	У мене тремтять ноги/руки	2	1	0
7	Я часто прокидаюсь	2	0	0
8	Мої руки/ноги холодні	2	1	0
9	Я не можу правильно дихати	2	1	0
10	Я відчуваю слабкість	2	1	0
11	У мене пітні руки/чоло	2	0	0
12	У мене болі в шиї	2	1	0
13	Я не можу зосередитися	2	0	0
14	У мене порушене травлення	2	1	0
15	Я страждаю від низького кров'яного тиску	2	1	0
16	Я дратівливий в особистому житті	2	1	0
17	Я дратівливий на роботі	2	1	0
18	У мене бувають приступи мігрені	2	1	0
19	Я відчуваю внутрішнє занепокоєння	2	1	0
20	Я страждаю від болей у шлунку	2	2	0
21	Мені постійно хочеться спати	2	1	0
22	Моє серце сказано стукає або переривчасто б'ється	2	2	0
23	У мене ніби ком застряє в горлі	2	2	0
24	Я відчуваю стиснення в грудях	2	2	0
25	Я нервовий	2	1	0
26	Мене кидає в жар	2	1	0
27	Сльози душать мене	2	2	0
28	У мене бувають головні болі	2	1	0
29	Бувають спазми певних груп м'язів	2	1	0
30	Мене посідають страхи	2	2	0
31	У мене бувають запаморочення	2	1	0
32	У мене болить спина й поперек	2	1	0
33	Я не можу заснути	2	1	0
34	Додайте сюди додатково всі ті проблеми, які пригнічують Вас в даний час на роботі й удома	2	1	0

Обробка та інтерпретація результатів зводяться до підрахунку суми балів за 33-ма пунктами.

Що ж стосується 34-го пункту, то кожна проблема, представлена в ньому, оцінюється за 3-бальною шкалою залежно від ступеня важкості її впливу на людину: 1 бал – незначно, 2 бали – посередньо, 3 бали – сильно. Отримані бали додаються до загальної суми балів за 33-ма пунктами. Даний кінцевий результат виступає показником стійкості організму особистості до стресу, розкриваючи прояви останнього на фізичному рівні.

Від 0 до 12 балів. Ви можете радіти своїй відносно здоровій стресовій стійкості. Якщо Ви в даний момент звернетесь до заходів щодо подолання стресу, то вони, в першу чергу, будуть мати для Вас профілактичне значення. Ви можете очікувати, що ваші нездужання, якщо вони взагалі є, поступово підуть на спад або зовсім зникнуть.

Від 13 до 27 балів. У Вас уже проявляються ланцюгові реакції фізичних і розумово-психічних порушень. Вам необхідно якомога швидше почати використовувати в повсякденному житті вправи по подоланню стресу. Вже через кілька тижнів у Вашому стані настане помітне поліпшення завдяки послабленню стресових симптомів або їх зняттю, а також підвищиться працездатність.

Від 28 балів і вище. Ви глибоко загрузли в замкненому колі надмірних напруг, чутливих навантажень і помітного розладу здоров'я. Ви повинні почати цілеспрямовані дії проти стресу, що охопив Вас, аби тим самим повернути собі спокій, упевненість, працездатність.

Методика “Діагностика рівня емоційного вигорання” (опитувальник В.В. Бойка)

Мета: визначити рівень емоційного вигорання особистості.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Якщо Ви професіонал у певній галузі спілкування з людьми, то для Вашої діяльності важливо, в якій мірі у Вас сформований психологічний захист у формі емоційного вигорання. Прочитайте твердження й на кожне із запропонованих нижче суджень дайте відповідь “так” або “ні”. Візьміть до уваги: якщо у формулюваннях опитувальника згадуються партнери, то йдеться про суб'єктів Вашої професійної діяльності – пацієнтів, клієнтів, споживачів, замовників, учнів, студентів та інших осіб, з якими Ви щоденно працюєте.

Опитувальник

1. Організаційні помилки на роботі постійно змушують нервуватися, напружуватися, хвилюватися.
2. Сьогодні я задоволений своєю професією не менше, ніж на початку кар'єри.
3. Я помилився у виборі професії чи профілю діяльності (займаю не своє місце).
4. Мене турбує те, що я став гірше працювати (менш продуктивно, менш якісно, повільніше).
5. Теплота у взаємодії з партнерами дуже залежить від мого настрою.
6. Від мене, як від професіонала, мало залежить добробут партнерів.
7. Коли я приходжу з роботи додому, то деякий час (години 2-3) мені хочеться побути на самоті, щоб зі мною ніхто не спілкувався.
8. Коли я відчуваю втому чи напруження, то намагаюся швидше вирішити проблеми партнера (згорнути взаємодію).
9. Мені здається, що емоційно я не можу дати колегам того, що потребує професійний обов'язок.

10. Моя робота притупляє емоції.
11. Я відверто втомився від людських проблем, з якими доводиться мати справу на роботі.
12. Трапляється, я погано засинаю (сплю) через хвилювання, пов'язані з роботою.
13. Взаємодія з партнерами потребує від мене великого напруження.
14. Робота з людьми приносить мені все менше задоволення.
15. Я б змінив місце роботи, якби з'явилась така можливість.
16. Мене часто засмучує те, що я не можу на потрібному рівні надати професійну підтримку, послугу, допомогу.
17. Мені завжди вдається запобігти впливу поганого настрою на ділові контакти.
18. Мене дуже засмучує ситуація, коли щось не йде на лад у стосунках із діловим партнером.
19. Я так стомлююся на роботі, що вдома намагаюся спілкуватися якомога менше.
20. Через брак часу, втому та напруження часто приділяю партнеру менше уваги, ніж потрібно.
21. Іноді звичні ситуації спілкування на роботі дратують мене.
22. Я спокійно сприймаю обґрунтовані претензії партнерів.
23. Спілкування з партнерами спонукає мене уникати людей.
24. При згадці про деяких партнерів та колег у мене псується настрій.
25. Конфлікти та суперечки з колегами віднімають багато сил та емоцій.
26. Мені все складніше встановлювати або підтримувати контакти з діловими партнерами.
27. Обставини на роботі мені здаються дуже складними й важкими.
28. В мене часто виникають тривожні очікування, пов'язані з роботою: щось має трапитися, як би не припуститися помилки, чи зможу зробити все як потрібно, чи не скоротять мене тощо.
29. Якщо партнер мені неприємний, то я намагаюсь обмежити час спілкування з ним, менше приділяти йому уваги.
30. У спілкуванні на роботі я дотримуюся принципу "не роби людям добра – не отримаєш зла".
31. Я з радістю розповідаю домашнім про свою роботу.
32. Трапляються дні, коли мій емоційний стан погано позначається на результатах роботи (менше працюю, знижується якість, виникають конфлікти).
33. Іноді я відчуваю, що потрібно поспівчувати партнерові, але не в змозі цього зробити.
34. Я дуже хвилююся за свою роботу.
35. Партнерам по роботі віддаю більше уваги та турботи, ніж отримую від них вдячності.
36. При одній згадці про роботу мені стає погано: починає колоти в області серця, підвищується тиск, виникає головний біль.
37. У мене добрі (в цілому задовільні) стосунки з безпосереднім керівником.

38. Я часто радію, коли бачу, що моя робота приносить користь людям.
39. Останнім часом мене переслідують невдачі на роботі.
40. Деякі аспекти (факти) моєї роботи викликають розчарування, нудьгу і зневіру.
41. Трапляються дні, коли контакти з партнерами складаються гірше, ніж зазвичай.
42. Я переймаюся проблемами ділових партнерів (суб'єктів діяльності) менше, ніж зазвичай.
43. Втома від роботи призводить до того, що я намагаюся скоротити час спілкування з друзями та знайомими.
44. Зазвичай я виявляю зацікавленість особистістю партнера більше, ніж того вимагає справа.
45. Зазвичай я приходжу на роботу відпочивши, зі свіжими силами, в доброму настрої.
46. Іноді я ловлю себе на тому, що працюю з партнерами автоматично, без душі.
47. У справах зустрічаються настільки неприємні люди, що всупереч волі бажаєш їм чогось недоброго.
48. Після спілкування з неприємними партнерами в мене буває погіршення фізичного та психічного самопочуття.
49. На роботі я постійно відчуваю психічне та фізичне перевантаження.
50. Успіхи в роботі надихають мене.
51. Ситуація на роботі, в якій я опинився, здається безвихідною (майже безвихідною).
52. Я втратив спокій через роботу.
53. Впродовж останнього року траплялися скарги на мене з боку партнерів.
54. Мені вдається зберегти нерви тільки через те, що багато з того, що відбувається з партнерами, я не беру близько до серця.
55. Я часто з роботи приношу додому негативні емоції.
56. Я часто працюю через силу.
57. Раніше я був більш співчутливим та уважним до партнерів, ніж тепер.
58. У роботі з людьми керуюся принципом: не псуй нерви, бережи здоров'я.
59. Іноді я йду на роботу з важким відчуттям: як все набридло, нікого б не бачити й не чути.
60. Після напруженого робочого дня я відчуваю, що занедужав.
61. Контингент партнерів, з якими я працюю, дуже важкий.
62. Іноді мені здається, що результати моєї роботи не варті тих зусиль, які я витрачаю.
63. Якщо б мені поталанило з роботою, я був би набагато щасливішим.
64. Я у відчаї від того, що на роботі в мене серйозні проблеми.
65. Іноді я поводжуся зі своїми партнерами так, як би не хотів, щоб вони вчиняли зі мною.
66. Я засуджую партнерів, що розраховують на особливу поблажливість та увагу.

67. Зазвичай після робочого дня у мене не вистачає сил займатися домашніми справами.
68. Часто я підганяю час: швидше б закінчився робочий день.
69. Стан, прохання, потреби партнерів зазвичай мене щиро хвилюють.
70. Працюючи з людьми, я зазвичай ніби ставлю екран, що захищає мене від чужих страждань та негативних емоцій.
71. Робота з людьми (з партнерами) дуже розчарувала мене.
72. Щоб відновити сили, я часто вживаю ліки.
73. Як правило, мій робочий день проходить спокійно і легко.
74. Мої вимоги до виконуваної роботи вищі, ніж те, чого я досягаю через певні обставини.
75. Моя кар'єра склалася вдало.
76. Я дуже нервую з приводу того, що пов'язано з роботою.
77. Деяких своїх постійних партнерів я не хотів би бачити й чути.
78. Я схвалюю колег, які повністю присвячують себе людям (партнерам), нехтуючи власними інтересами.
79. Моя втома на роботі зазвичай мало або взагалі не відображається на спілкуванні з домашніми та друзями.
80. За можливості, я віддаю партнерові менше уваги, але так, щоб він цього не помітив.
81. Мене часто підводять нерви в спілкуванні з людьми на роботі.
82. До всього (майже до всього), що відбувається на роботі, я втратив зацікавленість, живе почуття.
83. Робота з людьми погано вплинула на мене як на фахівця – зробила нервовим, злим, притупила емоції.
84. Робота з людьми вочевидь підриває моє здоров'я.

Обробка та інтерпретація результатів полягають у підрахунку за допомогою наведеного нижче ключа сум балів, які є показниками 12 симптомів професійного вигорання особистості, що є складовими 3-ох фаз його розгортання, а саме: напруження, резистенції, виснаження. При цьому під час обробки даних звертається увага на вказаний у дужках поряд із номером твердження бал, який показує “вагу” цієї ознаки симптому. Відтак за кожну відповідь, що співпадає з ключем, приписується відповідний бал.

Ключ:

Фаза “Напруження”:

1. Переживання психотравмуючих обставин: +1(2), +13(3), +25(2), -37(3), +49(10), +61(5), -73(5).
2. Невдоволення собою: -2(3), +14(2), +26(2), -38(10), -50(5), +62(5), +74(3).
3. “Загнаність у кут”: +3(10), +15(5), +27(2), +39(2), +51(5), +63(1), -75(5).
4. Тривога і депресія: +4(2), +16(3), +28(5), +40(5), +52(10), +64(2), +76(3).

Фаза “Резистенція”:

1. Неадекватне вибіркоче емоційне реагування: +5(5), -17(3), +29(10), +41(2), +53(2), +65(3), +77(5).

2. Емоційно-моральна дезорієнтація: +6(10), -18(3), +30(3), +42(5), +54(2), +66(2), -78(5).

3. Розширення сфери економії емоцій: +7(2), +19(10), -31(2), +43(5), +55(3), +67(3), -79(5).

4. Редукція професійних обов'язків: +8(5), +20(5), +32(2), -44(2), +56(3), +68(3), +80(10).

Фаза “Виснаження”:

1. Емоційний дефіцит: +9(3), +21(2), +33(5), -45(5), +57(3), -69(10), +81(2).

2. Емоційне відчуження: +10(2), +22(3), -34(2), +46(3), +58(5), +70(5), +82(10).

3. Особистісне відчуження (деперсоналізація): +11(5), +23(3), +35(3), +47(5), +59(5), +71(2), +83(10).

4. Психосоматичні та психовегетативні порушення: +12(3), +24(2), +36(5), +48(3), +60(2), +72(10), +84(5).

Запропонована методика дає детальну картину синдрому емоційного вигорання.

Так, перш за все, вона дозволяє визначити провідні симптоми вигорання. Показник вираження кожного з них знаходиться в межах від 0 до 30 балів:

0-9 балів – симптом не сформований;

10-15 балів – симптом на стадії формування;

16 і більше балів – симптом сформований.

Симптоми з показниками 20 і більше балів є домінуючими у фазі або у всьому синдромі емоційного вигорання.

Водночас суттєвим є те, до якої фази формування емоційного вигорання належать домінуючі симптоми і в якій фазі їх найбільша кількість. Саме тому наступним кроком в інтерпретації результатів є осмислення показників фаз розвитку вигорання: напруження, резистенції, виснаження. У кожній із них можлива оцінка в межах від 0 до 120 балів. Однак співставлений бал, отриманий для фаз, не є правомірним, тому що не свідчить про їхню відносну роль або внесок у синдром. Справа в тому, що вимірювані в них явища істотно різні – реакція на зовнішні і внутрішні фактори, прийоми психологічного захисту, стан нервової системи. За кількісними показниками можна стверджувати тільки про те, наскільки кожна фаза сформувалася – більшою або меншою мірою:

36 і менше балів – фаза не сформована;

37-60 балів – фаза на стадії формування;

61 і більше балів – фаза сформована.

Тема 4. Психологічна характеристика педагогічної майстерності та педагогічної культури

Мета: озброїти студентську молодь знаннями про сутність, рівні педагогічної майстерності, сформувати в майбутніх фахівців уявлення про педагогічну культуру та її ознаки.

Професійна спрямованість: сприяти формуванню в майбутніх представників педагогічної спільноти потреби у вдосконаленні умінь і навичок професійної діяльності, якостей власної особистості.

I. Ознайомитися з основними питаннями теми:

1. Поняття про педагогічну майстерність.
2. Класифікація рівнів педагогічної майстерності за Н.В. Кузьміною.
3. Педагогічна культура та її ознаки.

II. Відповіді на запитання для самоконтролю:

1. Хто із зарубіжних і вітчизняних науковців займався проблемою професійного становлення особистості?
2. Охарактеризуйте ступеневу модель професійного становлення особистості Є.О. Клімова.
3. Які стадії проходить процес професіоналізації особистості за Е.Ф. Зеєром?
4. Розкрийте сутність поняття “педагогічна майстерність”.
5. Дайте порівняльну характеристику вчителів із різними рівнями педагогічної майстерності.
6. Які рівні педагогічної майстерності виокремила Н.В. Кузьміна? У чому їх особливості?
7. Що таке педагогічна культура? Які її ознаки?

ІІІ. Заповнити таблицю, порівнявши в ній ступеневі моделі професійного становлення особистості Д. Сьюпера, Є.О. Клімова, Е. Ф. Зеєра.

[illegible]

IV. Заповнити таблицю, представивши в ній порівняльну характеристику вчителів із різними рівнями педагогічної майстерності.

Ознаки педагогічної майстерності	Рівні педагогічної майстерності		
	Високий	Середній	Низький
Особливості наукового й культурного кругозору			
Знання навчальної дисципліни			
Знання психології дітей			

V. Виписати у словник визначення ключових понять теми.

Адаптивний рівень педагогічної майстерності

Діяльнісний рівень педагогічної майстерності

Локально-модельючий рівень педагогічної майстерності

Педагогічна культура

Педагогічна майстерність

Професійне становлення особистості

Професіоналізація особистості

Репродуктивний рівень педагогічної майстерності

Системно-модельючий рівень педагогічної майстерності

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

Опитувальник

1. Чи часто Ви відчуваєте потребу в нових враженнях, бажання багато чого змінити навколо себе?
2. Чи часто Ви потребуєте підтримки надійного товариша, готового допомогти, підбадьорити чи заспокоїти?
3. Чи вважаєте Ви себе безтурботною людиною?
4. Чи відчуваєте Ви труднощі, коли потрібно відповісти “ні”?
5. Перш ніж діяти, чи обмірковуєте Ви можливі наслідки, кінцевий результат цих дій?
6. Чи завжди Ви дотримуетесь слова, коли пообіцяли щось зробити?
7. Чи часто у Вас змінюється настрій?
8. Чи швидко Ви говорите та дієте, не витрачаючи при цьому багато часу на обдумування?
9. Чи часто Ви відчуваєте себе пригніченим, розчарованим без будь-яких вагомих на це причин?
10. Чи можете Ви зробити будь-що, побившись об заклад?
11. Чи відчуваєте Ви сором’язливість та збентеження, коли намагаєтесь заговорити з незнайомою симпатичною людиною протилежної статі?
12. Чи буває так, що, розізлившись, Ви втрачаєте самоконтроль?
13. Чи часто Ви дієте необмірковано, спонтанно, під впливом хвилинного настрою?
14. Чи часто Вас непокоять муки сумління через те, що Вам не варто було щось робити чи казати?
15. Чи приємніше Вам проводити час із книгами, журналами, газетами, ніж із друзями?
16. Вас легко образити?
17. Чи подобається Вам часто бувати в компаніях?
18. Чи спадає Вам на думку таке, чим би Ви не хотіли ділитись з іншими людьми?
19. Чи правда, що іноді Ви настільки енергійні, що все горить у Ваших руках, а часом Вас охоплюють нудьга та смуток?
20. Ви прагнете мати небагато друзів, але дуже близьких і відданих?
21. Ви мрійник?
22. Коли на Вас кричать, Ви кричите у відповідь?
23. Чи часто Вас пригнічує почуття провини?
24. Чи всі Ваші звички позитивні й бажані?
25. Чи здатні Ви дати волю своїм почуттям і весело провести час у галасливій і гучній компанії?
26. Ви легко збуджуєтесь?
27. Чи вважають Вас жвавою, веселою, компанійською людиною?
28. Після того, як справу виконано, чи повертаєтесь Ви подумки до неї, вважаючи, що могли б зробити її краще?
29. Чи правда, що Ви мовчазні та стримані, коли перебуваєте в товаристві незнайомих людей?

30. Вам подобається пліткувати?
31. Чи страждаєте Ви від безсоння через різні думки?
32. Відповідь на питання, яке Вас цікавить, шукаєте в книзі?
33. Чи відчуваєте Ви іноді посилене серцебиття?
34. Вам подобається робота, яка вимагає зосередженості?
35. Чи бувають у Вас напади тремтіння?
36. Чи платите Ви за свій проїзд навіть тоді, коли точно знаєте, що контролю в автобусі не буде?
37. Ви байдуже ставитесь до кепкувань над собою?
38. Ви дратівливі?
39. Чи подобається Вам робота, яка вимагає високого темпу, швидкості трудових операцій?
40. Чи хвилюють Вас думки про неприємні події, які можуть трапитись?
41. Ви неквапливі, повільні в рухах?
42. Чи запізнювались Ви коли-небудь на зустріч або на роботу?
43. Чи часто Вам доводиться бачити “страшні” сни?
44. Чи легко Ви встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
45. Чи страждаєте Ви від болю?
46. Чи пригнічують Вас неприємні почуття, які виникають від того, що Ви тривалий час позбавлені можливості спілкуватись із людьми?
47. Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?
48. Чи є серед Ваших знайомих люди, які Вам дуже не подобаються?
49. Ви впевнена в собі людина?
50. Вас легко образити, якщо вказати на недоліки Вашої поведінки?
51. Чи згодні Ви з тим, що від вечірки важко отримати справжнє задоволення?
52. Чи дошкуляють Вам думки, що Ви чимось гірші за інших?
53. Чи здатні Ви внести пожвавлення в нудну компанію?
54. Чи буває так, що Ви говорите про речі, яких не розумієте?
55. Ви піклуєтесь про власне здоров'я?
56. Чи часто Ви кепкуєте з інших?
57. Чи страждаєте Ви від безсоння?

Обробка та інтерпретація результатів. Отримані результати співставляються з ключем. За відповідь, що з ним співпадає, присвоюється 1 бал; за відповідь, яка не відповідає ключу, – 0 балів. Отримані бали сумуються.

Обробка результатів здійснюється за допомогою 3-х шкал: інтроверсії-екстраверсії, нейротизму-емоційної стійкості та специфічної шкали, призначеної для оцінки щирості досліджуваного, його ставлення до обстеження.

Підраховування балів слід починати саме зі шкали щирості, оскільки показник цієї шкали, що дорівнює 4-5 балам, є критичним і свідчить про тенденцію досліджуваного давати на питання лише “хороші” соціально бажані відповіді. В такому випадку результати опитування за іншими шкалами не слід розглядати.

Шкала щирості: 6+, 12–, 18–, 24+, 30–, 36+, 42–, 48–, 54–.

Шкала інтроверсії-екстраверсії характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини або внутрішній суб'єктивний світ (інтроверсія), або на світ зовнішніх об'єктів (екстраверсія).

Шкала екстраверсії-інтроверсії: 1+, 3+, 5–, 8+, 10+, 13+, 15–, 17+, 20–, 22+, 25+, 27+, 29–, 32–, 34–, 37–, 39+, 41–, 44+, 46+, 49+, 51–, 53+, 56+.

Шкала нейротизму-емоційної стійкості характеризує людину з боку її нестійкості або емоційної стійкості (емоційна нестабільність або стабільність).

Шкала нейротизму-емоційної стійкості: 2+, 4+, 7+, 9+, 11+, 14+, 16+, 19+, 21+, 23+, 26+, 28+, 31+, 33+, 35+, 38+, 40+, 43+, 45+, 47+, 50+, 52+, 55+, 57+.

Якщо досліджуваний за шкалою інтроверсії-екстраверсії набрав 12 і більше балів, то він – екстраверт, (12-18 балів – помірна екстраверсія, 19-24 – значна екстраверсія); якщо у респондента менше 12 балів, то він – інтроверт (1-7 балів – значна інтроверсія, 8-11 – помірна інтроверсія).

Типовий екстраверт – це безтурботна, добродушна, весела, життєрадісна людина-оптиміст. Вона відкрита, комунікабельна, має широко коло знайомих, прагне до контактів із ними. Надає перевагу активному життю, гарно виконуючи роботу, що вимагає швидкого прийняття рішення. Проте часто діє під впливом ситуації, схильючись до ризикованих вчинків! Почуття та емоції не мають суворого контролю, тому прослідковується тенденція до агресивності, імпульсивності, запальності. На екстраверта не завжди можна покластись.

Типовий інтроверт – пряма протилежність типовому екстраверту. Він спокійний, сором'язливий, замкнутий, схильний до самоаналізу (рефлексії). Стриманий, обережний, некоммунікбельний, має вузьке коло друзів. Це людина-песиміст, яка високо цінує моральні норми, вміло контролює свої почуття, її нелегко вивести із себе. Будучи акуратним і педантичним, добре справляється з монотонною роботою. Любить в усьому порядок. Дії ретельно планує та обдумовує заздалегідь, не довіряючи несподіваним потягам. Серйозно ставиться до прийняття рішень.

Амбівертам притаманні риси екстраверсії та інтроверсії. Це подвійні натури, “золота середина”, а тому до цієї групи належить більшість людей.

Якщо у досліджуваного 12 балів і менше за третьою шкалою, то він – емоційно стійкий (до 10 балів – висока стійкість, 11-12 балів – середня); якщо більше 12 балів – то респондент емоційно нестійкий (15-18 балів – висока, 19-24 балів – дуже висока нестійкість).

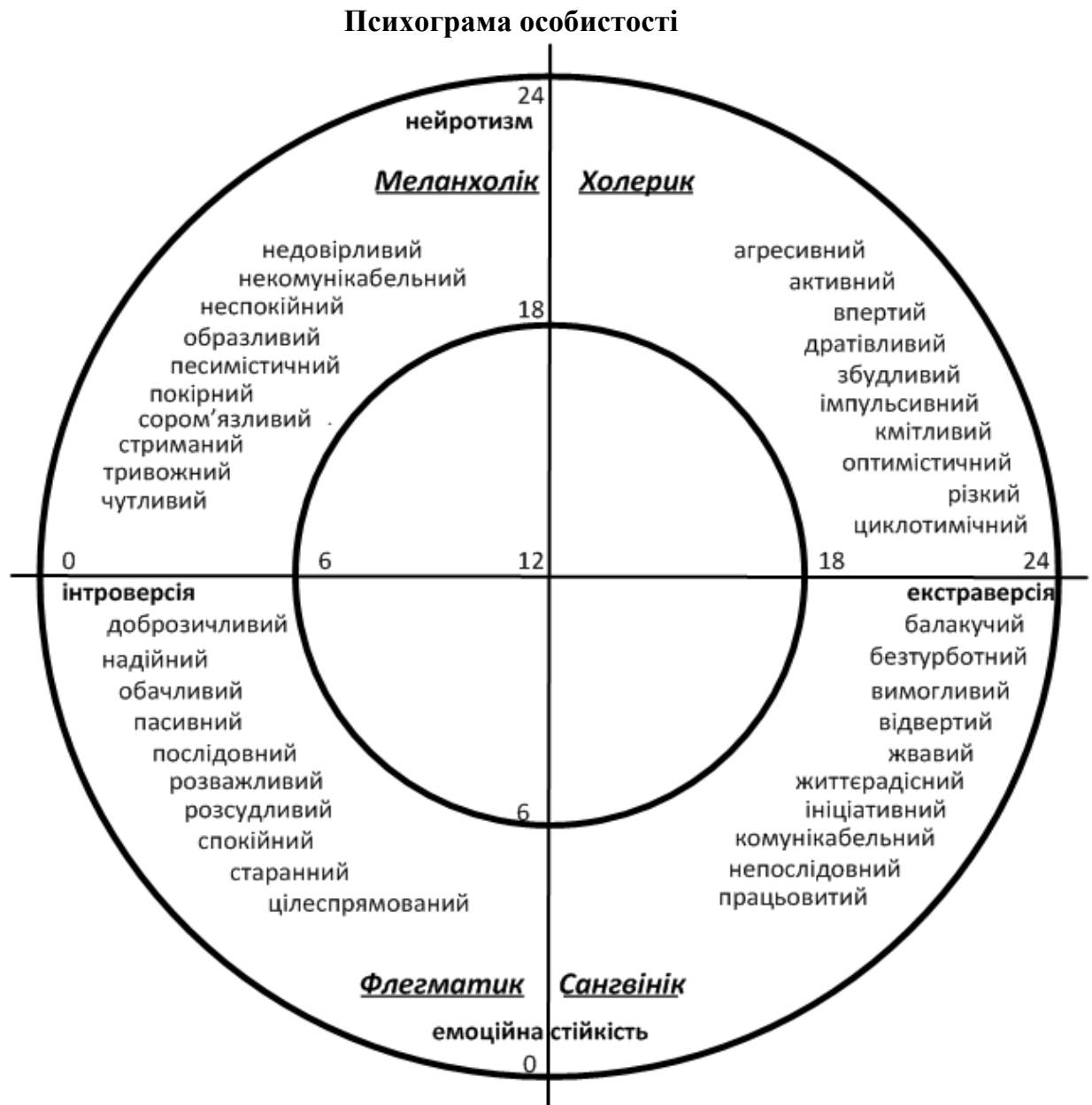
Емоційна стійкість свідчить про збереження організованої поведінки, ситуативної цілеспрямованості у звичайних та стресових ситуаціях. Відсутнє велике напруження, характерні зрілість, гарна адаптація, а також схильність до лідерства. Емоційно стійка особистість – конкордант.

Емоційна нестійкість (нейротизм) визначається надмірною нервовістю, нестійкістю в стресових ситуаціях, схильністю до швидкої зміни настрою (лабільністю), депресивними реакціями. Нейротизму притаманні почуття тривоги, занепокоєння; погана адаптація, нерівність у контактах із людьми, імпульсивність, швидка зміна інтересів; невпевненість у собі, вразливість, висока чутливість, схильність до роздратування; неадекватно сильні реакції на стимули, що їх

викликають. У несприятливих стресових ситуаціях у осіб із високими показниками по шкалі нейротизму може розвинути невроз.

Нормостеніки – особистості з малопомітним вираженням нейротизму.

Високі показники по екстраверсії та нейротизму відповідають психіатричному діагнозу істерії, а високі показники по інтроверсії та нейротизму визначають стан тривоги, реактивної депресії. Проте в разі яскравого вираження показника емоційної нестабільності нейротизм розглядається як схильність до вищезазначених видів патології.

Після визначення типології особистості та отримання кількісних показників біполярних характеристик за шкалами інтроверсії-екстраверсії, нейротизму-емоційної стійкості будується «психограма особистості». Для цього на горизонтальній лінії «інтроверсія-екстраверсія» відкладаються значення показників інтроверсії-екстраверсії, а на вертикальній лінії «нейротизм-емоційна стійкість» – значення

показників нейротизму. При цьому відлік ведеться від нульового значення відповідно зліва направо і знизу доверху; максимальна кількість балів по кожній шкалі – 24.

Перетин значень двох вищевказаних характеристик на «психограмі» визначає тип темпераменту особистості – меланхолічний, флегматичний, сангвінічний, холеричний. При цьому темпераменту меланхоліка відповідає інтроверсія та нейротизм, темпераменту флегматика – інтроверсія й емоційна стійкість, темпераменту сангвініка – екстраверсія та емоційна стійкість, темпераменту холерика – екстраверсія й нейротизм.

Якщо точка перетину перпендикулярів лежить у площині кола радіусом 6 одиниць, то це показник слабого вираження темпераменту, а якщо вона лежить у межах різниці площини великого та малого кіл, то тип темпераменту виражений яскраво, повно. Проте слід звернути увагу на те, що дані типи темпераменту в чистому вигляді зустрічаються досить рідко, оскільки у більшості людей поєднуються риси різних темпераментів. У такому випадку слід говорити про змішаний тип темпераменту.

Тема 5. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в педагогічній діяльності

Мета: сформувати в майбутніх фахівців уявлення про психологічну сутність педагогічної комутативної взаємодії, проблеми спілкування педагога з вихованцями, протиріччя та конфлікти в педагогічній взаємодії.

Професійна спрямованість: озброїти студентів знаннями та вміннями попередження й подолання конфліктів в навчально-виховному процесі.

I. Ознайомитися з основними питаннями теми:

1. Значення педагогічного спілкування як форми контактної педагогічної взаємодії.
2. Психологічна характеристика педагогічної взаємодії.
3. Труднощі та бар'єри у спілкуванні вчителів й учнів.
4. Особливості педагогічного конфлікту.
5. Умови запобігання та шляхи вирішення педагогічного конфлікту у взаєминах учителів й учнів.

II. Відповісти на запитання для самоконтролю:

1. Які цілі педагогічного спілкування?
2. Розкрийте зміст функцій педагогічного спілкування.
3. З яких етапів, згідно концепції В.А. Кан-Каліка, складається педагогічна взаємодія?
4. У чому полягає сутність принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії?
5. Що таке стиль педагогічного спілкування?
6. Охарактеризуйте типові стилі педагогічного спілкування, запропоновані В.А. Кан-Каліком і М.Д. Нікандровим? У чому їх особливості?

7. Які труднощі виникають у вчителів у процесі педагогічного спілкування?
8. Назвіть бар'єри педагогічного спілкування.
9. Розкрийте сутність поняття "конфлікт".
10. Які є класифікації конфліктів?
11. Які можливі причини виникнення педагогічного конфлікту?
12. Які ознаки педагогічного конфлікту?
13. Які основні шляхи конструктивного подолання конфліктів у педагогічній взаємодії?

III. Заповнити таблицю, відобразивши в ній зміст основних цілей і функцій педагогічного спілкування.

Цілі педагогічного спілкування			
інформаційна	соціальна	спонукальна	ціннісно-орієнтаційна
Функції педагогічного спілкування			
соціально-перцептивна	комунікативно-поведінкова	емоційна	

IV. Охарактеризувати стилі педагогічного спілкування за класифікацією К. Левіна.

[illegible]

V. Опрацювавши питання для самостійного вивчення, розкрити зміст засобів вирішення конфліктів.

Картографія конфлікту

Вироблення альтернативних варіантів виходу з конфлікту

Поетапне проведення переговорів

Посередництво

VI. Виписати у словник визначення ключових понять теми.

Бар'єри педагогічного спілкування

Деструктивність

Діалог

Компроміс

Конкуренція

Консенсус

Конфліктна ситуація

Педагогічне спілкування

Педагогічний конфлікт

Пристосування

Стиль педагогічного спілкування

Узгодження

Уникнення

VII. Розв'язати творчі (професійно-орієнтовані) завдання.

1. На Вашу думку, чи є шкідливим безособове ставлення вчителя до учня?
Чому?

2. Чим педагогічний конфлікт відрізняється від звичайного конфлікту?

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

3. Чи є в освітньому процесі конфлікти, від яких не можна відмовлятися?

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

4. Які можливі причини зростання кількості конфліктів у сучасних закладах освіти?

[illegible]

Чому ж саме тепер постала необхідність навчатися цьому (батькам, учителям та ін.)?

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

Дайте психологічну оцінку цій ситуації.

[illegible]

- справжні інтереси приховуються, але доводи переконливі з обох сторін;

- [illegible]

[illegible]

Через деякий час ці ж школярі знову написали заяву з аналогічним вимогами щодо іншого педагога.

Які можливі причини виникнення та повторення такої ситуації?

Що повинна зробити дирекція, щоб не виникало подібних конфліктів учнів ми?

Чи потрібна в цій ситуації допомога психолога? Яка? Кому?

[illegible]

VIII. Скласти кросворд, у відповідях якого відображені ключові поняття теми.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible][illegible]

IX. Підготувати повідомлення у вигляді реферату або презентації з теми “Психологічні умови організації та ефективності професійного діалогу”.

X. Опрацювати основну та додаткову літературу з теми.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Методика “Діагностика домінантного стилю спілкування педагога”

Мета: визначити стиль взаємодії вчителя з учнями..

Необхідний матеріал: експрес-анкета, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Уважно прочитайте запитання, проаналізуйте свої думки, поведінку та оберіть той варіант відповіді, який Вас найбільше характеризує. Зробіть відмітку навпроти обраного Вами варіанта відповіді й дивіться ключ.

Анкета

1. Чи вважаєте Ви, що дитина має:
 - а) ділитися з Вами усіма своїми думками, почуттями;
 - б) говорити тільки те, що сама захоче;
 - в) залишати свої думки й переживання при собі.
2. Якщо учень узяв в іншого олівець або ручку без дозволу, то Ви:
 - а) поговорите з ним й дасте можливість самому прийняти потрібне рішення;
 - б) дасте дітям самим розібратися у своїх проблемах;
 - в) повідомите про це всім дітям і змусите повернути взяте з вибаченням.
3. Рухливий, недисциплінований учень сьогодні на занятті був зосереджений, азартний і добре виконав завдання. Як Ви вчините?
 - а) похвалите і наголосите на його роботі перед усіма;
 - б) виявите зацікавленість, з’ясуєте, чому так добре вийшло сьогодні;
 - в) скажете: “Завжди б так займався”.
4. Учень, заходячи до класу, не привітався з Дами. Як Ви вчините?
 - а) змусите його голосно при всіх привітатися з Вами;
 - б) не звернете на це уваги;
 - в) одразу почнете розмовляти з учнями, не згадуючи про вчинок.
5. Учні спокійно працюють. У Вас є вільна хвилина. Що Ви будете робити?
 - а) спокійно, не втручаючись, спостерігатимете, як вони працюють і спілкуються;
 - б) комусь допоможете, підкажете, зробите зауваження;
 - в) займатися своїми справами (записи у журналі, перевірка зошитів).
6. Який погляд здається Вам правильним?
 - а) почуття, переживання учня – поверхневі, швидкоплинні, на них не варто звертати особливої уваги;
 - б) емоції, переживання учня – важливі чинники, за допомогою яких його можна ефективно навчати й виховувати;

в) почуття дитини – бурхливі, переживання – сильні, до них потрібно ставитися обережно, тактовно.

7. Ваша позиція в роботі з дітьми:

а) дитина – слабка, нерозумна, неосвічена істота, і тільки дорослий може й має навчити і виховати її;

б) у дитини багато можливостей для саморозвитку, а допомога дорослого має спрямовуватися на підвищення активності самої дитини;

в) дитина розвивається практично некерованою під впливом спадковості, сім'ї, тому головне, щоб вона була здоровою, ситою і не порушувала дисципліни.

8. Як Ви ставитеся до активності самого учня?

а) позитивно – без неї неможливий повноцінний розвиток;

б) негативно – це часто заважає цілеспрямовано й послідовно вести навчання й виховання;

в) позитивно, але тільки тоді, коли вона погоджена з педагогом.

9. Учень не захотів виконувати завдання, переконуючи, що він уже зробив це раніше. Ваші дії:

а) скажете щось на кшталт: “Ну й не треба”;

б) змусите виконати роботу;

в) запропонуєте інше завдання.

10. Яка позиція, на Ваш погляд, найправильніша?

а) дитина має бути вдячною дорослим за турботу про неї;

б) якщо учень не усвідомлює турботи про нього, це його справа, колись пошкодує;

в) педагог має бути вдячний учням за їхню довіру й любов.

Обробка та інтерпретація результатів відбувається за допомогою ключа методики.

Ключ для визначення домінантного стилю спілкування педагога:

Відповіді	Запитання									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а	2	3	2	2	3	1	2	3	1	2
б	3	1	3	1	2	2	3	1	2	1
в	1	2	1	3	1	3	1	2	3	3

Згідно отриманих відповідей респондентів, що співвідносяться з певною цифрою за ключем, підраховується загальна кількість отриманих балів:

25-30 балів – домінує демократичний стиль;

20-24 балів – схильність до авторитарного стилю;

10-19 балів – виражений ліберальний стиль.

Авторитарний стиль серед педагогів традиційний (батьківська позиція) і, на перший погляд, найефективніший. Керуючи таким чином, учитель постійно виводить учнів із рівноваги, викликаючи до себе почуття ненависті, стресу, страху, болю.

Людина може й не усвідомлювати цього, обираючи такий стиль керівництва. Найчастіше її саму травмували таким стилем у дитинстві, і вона не може вийти за його межі. Життя такої людини – постійний стрес (як у неї самої, так і в тих, ким вона керує).

Ліберальний стиль протилежний авторитарному, хоча в основі його – те ж саме – слабкість “Я” та почуття неповноцінності (дитяча позиція). Такий учитель не знає себе, тому й не вірить у себе, боїться бути собою і брати відповідальність. Він не сформований як особистість, є дитиною серед дітей. Як результат – низький рівень його роботи.

Серед таких учителів є розумні, інтелектуально обдаровані фахівці-предметники, які досягли високого рівня знань, але не здатні зрозуміти психологію дітей, їм бракує умінь взаємодії як із колективом дітей, так і з людьми взагалі. Як почуваються діти за такого керівника? Вони розуміють, що подібні взаємини – неправильні. Такого вчителя не поважають. Часто, заграючи з дітьми, він і не підозрює, що, перебуваючи з ними начебто на одному рівні, не одержує позитивного зворотного зв’язку. Як результат – незадоволення своєю професією та ненависть до дітей. Цей стиль – найважчий для корекції, виростити “Я” на таких підвалинах – завдання не з простих.

Демократичний стиль – це стиль сильної, впевненої в собі особистості (позиція “дорослий – дорослий”), яка любить і поважає себе та дітей. Такий учитель, спілкуючись із дітьми, не занадто опускається до їхнього рівня й не надто підвищується над ними. Він намагається контактувати з ними на рівних – наскільки це можливо для їхнього віку та індивідуальності кожного. Це складно, і щасливий той учитель, який уміє так керувати, який досяг цього свідомо чи має природний дар. “Я” такого вчителя по-справжньому сильне, а тому – відкрите.

Методика “Діагностика схильності до певного стилю керівництва” (тест-опитувальник Є.П. Ільїна)

Мета: визначити схильність особистості до певного стилю керівництва.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Уявіть собі, що Ви керуєте колективом. Вам пропонується відповісти, як би Ви здійснювали це керівництво в ситуаціях, викладених в опитувальнику. По кожному пункту опитувальника з трьох варіантів відповіді (а, б, в) оберіть той, який більшою мірою характеризує Вашу поведінку в якості керівника, і відповідну відповіді букву обведіть кружечком.

Опитувальник

1. При прийнятті важливих рішень Ви:
 - а) порадитесь з колективом;
 - б) постараетесь не брати на себе відповідальність за прийняття рішення;
 - в) приймете рішення одноосібно.
2. При організації виконання завдання:

- а) надасте свободу вибору способу виконання завдання учасникам колективу, залишивши за собою лише загальний контроль;
 - б) не втручатиметесь у хід виконання завдання, вважаючи, що колектив сам зробить все як треба;
 - в) будете регламентувати діяльність членів колективу, суворо визначаючи, як треба робити.
3. При здійсненні контролю за діяльністю підлеглих:
- а) будете жорстко контролювати кожного з них;
 - б) довірите здійснення контролю самим підлеглим;
 - в) порадите, що контроль не обов'язковий.
4. В екстремальній для колективу ситуації:
- а) будете радитися з колективом;
 - б) візьмете все керівництво на себе;
 - в) повністю покладетеся на лідерів колективу.
5. Будуючи взаємини з членами колективу:
- а) будете надавати допомогу підлеглим у їх особових справах;
 - б) будете спілкуватися в-основному, якщо до Вас звернуться;
 - в) будете підтримувати свободу спілкування між Вами і підлеглими.
6. При управлінні колективом:
- а) будете надавати допомогу підлеглим у їх особистих справах;
 - б) порадите, що в особисті справи підлеглих немає необхідності втручатися;
 - в) будете цікавитися особистими справами підлеглих швидше з ввічливості.
7. У відносинах з членами колективу:
- а) будете намагатися підтримувати хороші особисті стосунки навіть на шкоду діловим;
 - б) будете підтримувати тільки ділові відносини;
 - в) будете намагатися підтримувати і особисті, і ділові відносини в однаковій мірі.
8. По відношенню до зауважень з боку колективу:
- а) не допустите зауважень на свою адресу;
 - б) вислухаєте і врахуєте зауваження;
 - в) поставитеся до зауважень байдуже.
9. При підтримці дисципліни:
- а) будете прагнути до беззаперечної слухняності підлеглих;
 - б) зумієте підтримувати дисципліну без нагадування про неї підлеглим;
 - в) врахуєте, що підтримка дисципліни – це не Ваш коник, і не будете тиснути на підлеглих.
10. Відносно того, що про Вас подумає колектив:
- а) Вам буде байдуже;
 - б) постараетесь завжди бути хорошим для підлеглих, на загострення не підете;
 - в) внесете корективи у свою поведінку, якщо оцінка буде негативною.
11. Розподіливши повноваження між собою і підлеглими:
- а) будете вимагати, щоб Вам доповідали про всі деталі;

- б) будете покладатися на старанність підлеглих;
 - в) будете здійснювати тільки загальний контроль.
12. При виникненні труднощів при прийнятті рішення:
- а) звернетеся за порадою до підлеглих;
 - б) радитися з підлеглими не будете, оскільки все одно відповідати за все доведеться Вам;
 - в) приймете поради підлеглих, навіть якщо їх не просили.
13. Контролюючи роботу підлеглих:
- а) будете хвалити виконавців, відзначати їх позитивні результати;
 - б) будете вишукувати в першу чергу недоліки, які треба виправити;
 - в) здійснювати контроль будете від випадку до випадку (навіщо втручатися?).
14. Керуючи підлеглими:
- а) зумієте так наказати, що завдання будуть виконуватися беззаперечно;
 - б) будете в основному використовувати прохання, а не наказ;
 - в) взагалі не вмієте наказувати.
15. При нестачі знань для прийняття рішення:
- а) будете вирішувати самі – адже Ви ж керівник;
 - б) не боїтеся звернутися за допомогою до підлеглих;
 - в) постараетесь відкласти рішення: може, все владнається само собою.
16. Оцінюючи себе як керівника, можете припустити, що Ви:
- а) будете суворим, навіть прискіпливим;
 - б) будете вимогливим, але справедливим;
 - в) на жаль, будете не дуже вимогливим.
17. Відносно нововведень:
- а) будете швидше консервативним (як би чого не вийшло);
 - б) якщо вони доцільні, то охоче їх підтримаєте;
 - в) якщо вони корисні, досягнете їх впровадження в наказовому порядку.
18. Ви вважаєте, що в нормальному колективі:
- а) підлеглі повинні мати можливість працювати самостійно, без постійного і жорсткого контролю керівника;
 - б) повинен здійснюватися жорсткий і постійний контроль, так як на совість підлеглих розраховувати не доводиться;
 - в) виконавці можуть бути надані самі собі.

Обробка та інтерпретація результатів зводяться до підрахунку суми балів по кожному стилю керівництва (А, Д, Л, де А – авторитарний стиль керівництва, Д – демократичний стиль керівництва, Л – ліберальний стиль керівництва). При цьому за кожен зроблений вибір присуджується 1 бал..

Ключ для визначення схильності особистості до певного стилю керівництва:

№ з/п	Відповіді		
	а	б	в
1	Д	Л	А
2	Д	Л	А
3	А	Д	Л
4	Д	А	Л

5	Д	А	Л
6	Д	А	Л
7	Д	А	Л
8	А	Д	Л
9	А	Д	Л
10	А	Л	Д
11	А	Л	Д
12	Д	А	Л
13	Д	А	Л
14	А	Д	Л
15	А	Д	Л
16	А	Д	Л
17	Л	Д	А
18	Д	А	Л

Оскільки в чистому вигляді схильність до одного зі стилів керівництва практично не зустрічається, мова може йти про змішані стилі керівництва з тенденцією схильності до одного з них. Опитувані найчастіше обирають відповіді, які характеризують демократичний стиль керівництва. Якщо таких відповідей більше 12, можна говорити про схильність до демократичного стилю; якщо менше і при цьому вибори А на 3 бали превалюють над Л, можна говорити про схильність до авторитарно-демократичного стилю, а в разі превалювання на 3 бали виборів Л над А – про схильність до ліберально-демократичного стилю.

Методика “Діагностика схильності до конфліктної поведінки” (тест-опитувальник К. Томаса, адаптація Н.В. Гришиної)

Мета: визначити переважаючий спосіб поведінки особистості в конфліктних ситуаціях.

Необхідний матеріал: опитувальник, аркуш паперу, ручка.

Хід проведення

– Перед Вами ряд тверджень, які допоможуть визначити деякі особливості Вашої поведінки. Кожне судження передбачає два варіанти відповіді А і В, з-поміж яких Ви повинні обрати лише один – той, який більшою мірою відповідає Вашим поглядам, Вашій думці про себе. У бланку для відповідей поставте позначку біля одного з варіантів (А або В) для кожного твердження. Тут не може бути відповідей “правильних” або “неправильних”. Люди різні, і кожен може висловити свою точку зору. Відповідайте швидко, довго не задумуючись над змістом тверджень.

Опитувальник

1.
А. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за розв’язання спірного питання.
В. Перш ніж обговорювати те, у чому ми не дійшли згоди, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обидва погоджуємось.
2.
А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

В. Я намагаюся владнати справу з урахуванням інтересів іншого і моїх власних.

3.

А. Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

В. Я намагаюся заспокоїти іншого і здебільшого зберегти наші стосунки.

4.

А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

В. Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5.

А. Улагоджуючи спірну ситуацію, я весь час намагаюся знайти підтримку в іншого.

В. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруження.

6.

А. Я намагаюся уникнути неприємностей для себе.

В. Я намагаюся домогтися свого.

7.

А. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом розв'язати його остаточно.

В. Я вважаю за можливе чимось поступитися, аби домогтися іншого.

8.

А. Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

В. Перш за все я намагаюся чітко визначити те, у чому полягають усі порушені інтереси.

9.

А. Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

В. Я докладаю всіх зусиль, щоб досягти свого.

10.

А. Я наполегливо прагну досягти свого.

В. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11.

А. Перш за все я намагаюся чітко визначити те, у чому полягають усі порушені інтереси та спірні питання.

В. Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки.

12.

А. Я завжди уникаю позиції, яка може викликати суперечки.

В. Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.

13.

А. Я пропоную серединну позицію.

В. Я наполягаю, щоб усе було зроблено по-моєму.

14.

А. Я повідомляю іншому свою точку зору й запитую про його погляди.

В. Я намагаюся довести іншому логіку та переваги моїх поглядів.

15.

А. Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки.

- В. Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.
16.
А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.
В. Я намагаюся переконати іншого в перевазі моєї позиції.
17.
А. Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.
В. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.
18.
А. Якщо це зробить іншого щасливим, дам йому можливість наполягти на своєму.
В. Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.
19.
А. Перш за все я намагаюся чітко визначити те, у чому полягають усі порушені інтереси та спірні питання.
В. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом розв'язати його остаточно.
20.
А. Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності.
В. Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигод і втрат для обох сторін.
21.
А. Під час переговорів, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
В. Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми і її спільного розв'язання.
22.
А. Я намагаюся знайти серединну позицію між моєю думкою та думкою іншої людини.
В. Я відстоюю свої бажання.
23.
А. Як правило, я турбуюся про те, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
В. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.
24.
А. Якщо позиція іншого видається мені дуже важливою, я намагатимуся йти назустріч його бажанням.
В. Я намагаюся переконати іншого дійти компромісу.
25.
А. Я намагаюся довести іншому логіку й переваги моїх поглядів.
В. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
26.
А. Я пропоную серединну позицію.
В. Я майже завжди заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
27.
А. Найчастіше я уникаю позиції, яка може викликати суперечки.
В. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
28.

А. Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

В. Налагоджуючи ситуацію, я зазвичай намагаюся знайти підтримку в іншого.

29.

А. Я пропоную серединну позицію.

В. Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

30.

А. Я намагаюся не зачіпати почуттів іншого.

В. Я завжди дотримуюся такої позиції в спірному питанні, щоб домогтися успіху.

Бланк опитувальника:

№	А	В	№	А	В	№	А	В
1			11			21		
2			12			22		
3			13			23		
4			14			24		
5			15			25		
6			16			26		
7			17			27		
8			18			28		
9			19			29		
10			20			30		

Обробка та інтерпретація результатів полягають у співставленні результатів, отриманих під час проведення методики, з ключем для її обробки. За кожну відповідь, що збігається з ключем, досліджуваному нараховується 1 бал, у протилежному випадку – 0 балів; отримані бали підсумовуються.

Ключ для визначення переважаючого способу поведінки особистості в конфліктних ситуаціях:

1. Суперництво: 3А, 6В, 8А, 9В, 10А, 13В, 14В, 16В, 17А, 22В, 25А, 28А.

2. Співпраця: 2В, 5А, 8В, 11А, 14А, 19А, 20А, 21В, 23В, 26В, 28В.

3. Компроміс: 2А, 4А, 7В, 10В, 12В, 13А, 18В, 22А, 23А, 24, 26А, 29А.

4. Уникнення: 1А, 5В, 6А, 7А, 9А, 12А, 15В, 17В, 19В, 20В, 27А, 29В.

5. Пристосування: 1В, 3В, 4В, 11В, 15А, 16А, 18А, 21А, 24А, 25, 27В, 30А.

Кількість балів, набраних досліджуванним за кожною шкалою, дає уявлення про вираження в нього тенденції до прояву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях. Стиль поведінки, що має найбільше кількісне значення, вважається домінуючим.

Стиль суперництва (конкуренції). Прагнення досягти задоволення власних інтересів, незважаючи на інтереси інших. Активність дій та вольових зусиль. Орієнтація на власні ідеали й здібності. Авторитарність, яка спрацьовує в ситуаціях,

коли потрібно швидко ухвалити рішення: якщо людина, яка приймає рішення, – досвідчений керівник; якщо ситуація є критичною або інші люди розгубилися, комусь потрібно зрештою прийняти рішення.

Стиль співпраці. Активна участь у розв’язанні конфлікту з відстоюванням як своїх інтересів, так і інтересів партнерів. Спільне обговорення проблем та потреб сторін спрацьовує в ситуаціях, де рішення є важливим для обох сторін: якщо стосунки з партнерами довготривалі й корисні; якщо є час і можливість попрацювати над подальшим розв’язанням складної ситуації; якщо бажання обох сторін збігаються; якщо між партнерами є статусна рівновага.

Стиль компромісу. Здатність поступитися своїми інтересами з обох сторін, що беруть участь у конфлікті. Прагнення прийняти рішення, що задовольняє обидві сторони, спрацьовує в ситуаціях: якщо ці сторони мають однакову владу, але протилежні інтереси; якщо необхідно виграти час і Вас задовольняє часткове рішення; якщо рішення потрібно прийняти швидко, тому що це найбільш економний і ефективний шлях; інші підходи до розв’язання проблеми видаються неефективними; є бажання зберегти стосунки з протилежною стороною.

Стиль уникнення. Відсутність прагнення до кооперації. Пасивність у відстоюванні своїх прав через неважливість для Вас розв’язання проблеми або у безвиході. Перенесення відповідальності за розв’язання проблеми на інших спрацьовує в ситуаціях, коли напруженість конфлікту досить висока і необхідно її послабити: якщо рішення настільки незначні, що не слід витрачати сили на їхню зміну; якщо потрібно виграти час на збирання доказів і підтримку іншого рішення; якщо виникає відчуття, що інші мають більше шансів на розв’язання проблеми.

Стиль пристосування. Здатність діяти спільно з партнером заради його інтересів. Прагнення до гармонії у стосунках, комфортності обох сторін спрацьовує в ситуаціях, коли необхідно зберегти мирні стосунки з партнерами: якщо наслідок конфлікту важливіший для партнерів, ніж для Вас; якщо у Вас замало влади або шансів на перемогу; якщо важливішими є інтереси партнера, а не власні; якщо Ви вважаєте, що для партнера таке рішення буде певним уроком, навіть якщо воно неправильне.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Вікова та педагогічна психологія: [за ред. О.В. Скрипченка, Л.В. Долинської, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К.: Каравела, 2007. – 344 с.
2. Власова О.І. Педагогічна психологія: навч. посібник / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
3. Возрастная и педагогическая психология: [под ред. А.В. Петровского]. – М.: Просвещение, 1979. – 288 с.
4. Возрастная и педагогическая психология: [под ред. М.В. Гамезо и др.]. – М.: Просвещение, 1984. – 258 с.
5. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов / [М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.М. Орлова]. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.
6. Загальна, вікова і педагогічна психологія: практикум: [за ред. Д.Ф. Ніколенка]. – К.: Вища школа, 1980. – 208 с.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2001. – 384 с.
8. Казанская В.Г. Педагогическая психология / В.Г. Казанская. – СПб.: Питер, 2005. – 366 с. – (Серия “Краткий курс”).
9. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников / В.А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1976. – 303 с.
10. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. посібник / В.П. Кутішенко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 128 с.
11. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія: навч. посібн. / Т.М. Лисянська. – К.: Каравела, 2012. – 264 с.
12. Обухова Л.Ф. Возрастная психология: учеб. пособие / Л.Ф. Обухова. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 442 с.
13. Педагогічна психологія: навч. посібник / [Л.М. Проколієнко, Д.Ф. Ніколенко]. – К.: Вища школа, 1991. – 183 с.
14. Педагогічна психологія: навч. посібник / [О.П. Сергєєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
15. Поліщук В.М. Вікова та педагогічна психологія: навчально-методичний посібник / В.М. Поліщук. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2005. – 188 с.
16. Практикум по возрастной и педагогической психологии: учеб. пособие для студентов педагогических институтов: [под ред. А.И. Щербакова]. – М.: Просвещение, 1987. – 124 с.
17. Приходько Ю.О. Психологічний словник-довідник: навч. посібник / [Ю.О. Приходько, В.І. Юрченко]. – К.: Каравела, 2012. – 328 с.

18. Психологічний словник: [за ред. В.І. Войтка]. – К.: Вища школа, 1982. – 216 с.
19. Психология. Словарь: [под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – М.: Просвещение, 1990. – 494 с.
20. Реан А.А. Социальная педагогическая психология / [А.А. Реан, Я.Л. Коломенский]. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
21. Рогов Е.И. Учитель как объект психологического исследования: пособие для школьных психологов по работе с учителем и педколлективом / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 496 с.
22. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посібн. / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
23. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии: [под ред. И.И. Ильева, В.Я. Ляудис]. – М.: Изд-во Московского университета, 1981. – 304 с.
24. Хрестоматия по психологии: учеб. пособие для студентов педагогических институтов: [под ред. А.В. Петровского]. – М.: Просвещение, 1987. – 378 с.

Додаткова

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология: [под ред. В.В. Давыдова]. – М.: Педагогика, 1991. – 246 с.
2. Дошкільна педагогічна психологія: [за ред. Д.Ф. Ніколенка]. – К.: Вища школа, 1987. – 164 с.
3. Загальна, вікова і педагогічна психологія: практикум: [за ред. Д.Ф. Ніколенка]. – К.: Вища школа, 1980. – 225 с.
4. Зюбин Л.М. Учебно-воспитательная работа с трудными учащимися: методическое пособие / Л.М. Зюбин. – М.: Высшая школа, 1982. – 108 с.
5. Казарновська Г.Б. Загальна, вікова і педагогічна психологія: збірник завдань / [Г.Б. Казарновська, О.П. Долинна]. – К.: Вища школа, 1990. – 296 с.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості: [за ред. Л.М. Проколієнко]. – К.: Радянська школа, 1989. – 125 с.
7. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Книга для учителя / [А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов]. – М.: Просвещение, 1990. – 302 с.
8. Орлов Ю.М. Психологические основы воспитания и самовоспитания / [Ю.М. Орлов, Н.Д. Творогова, И.И. Косарев]. – М.: Высшая школа, 1989. – 312 с.
9. Отстающие в учении школьники: (Проблемы психического развития): [под ред. З.И. Калмыковой, И.Ю. Кулагиной]. – М.: Педагогика, 1986. – 404 с.
10. Познавательные процессы и способности в обучении: учеб. пособие для студентов педагогических институтов: [под ред. В.Д. Шадрикова]. – М.: Просвещение, 1990. – 147 с.
11. Психологія навчання: [за ред. Б.Ф. Баєва]. – К.: Радянська школа, 1972. – 84 с.
12. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе:

- Книга для учителя / М.М. Рыбакова. – М.: Просвещение, 1991. – 120 с.
13. Томан І. Як удосконалювати самого себе: Пер. з чес. / І. Томан. – К.: Політвидав України, 1988. – 200 с.
14. Фридман Л.М. Изучение личности учащегося и ученических коллективов / [Л.М. Фридман, Т.А. Пушкина, И.Я. Каплунович]. – М.: Просвещение, 1988. – 207 с.

Інформаційні ресурси

1. www.nbu.gov.ua
2. www.psychlist.net
3. www.koob.ru/
4. <http://psychlib.kiev.ua/>

Навчальне видання

Укладач Стахова Ольга Олександрівна

**Завдання для самостійної роботи студентів із курсу
“Психологія педагогічної діяльності”**

Робочий зошит

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку 11.2019 р. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 4.3. Обл. вид. арк. 2.9. Наклад 50.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ЖТ №10 від 07.12.2004 р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua